

**GELİR ÇEŞİTLENDİRMESİNİN TÜRK MEVDUAT BANKALARININ
KARLILIĞINA ETKİSİ**

Gürkan PEKER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İşletme Anabilim Dalı

Finansman Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Nurhan AYDIN

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kasım 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Gürkan PEKER'in "Gelir Çeşitlendirmesinin Türk Mevduat Bankalarının Karlılığına Etkisi" başlıklı tezi **22 Kasım 2019** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan **İşletme Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye(Tez Danışmanı) : **Prof. Dr. Nurhan AYDIN**
Üye : **Dr.Öğr.Üy. Gülşah KULALI**
Üye : **Doç. Dr. Feride BAŞTÜRK**

İmza

Prof. Dr. Bülent GÜNSÖY
Müdür
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

GELİR ÇEŞİTLENDİRMESİNİN TÜRK MEVDUAT BANKALARININ KARLILIĞINA ETKİSİ

Gürkan PEKER

İşletme Anabilim Dalı

Finansman Bilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2019

Danışman: Prof. Dr. Nurhan AYDIN

Geçmişten günümüze sürekli gelişim gösteren bankacılık sektörü çoğu ülkede hala tam olarak oturmuş bir sisteme sahip değildir. Finansal sistem ve ekonomi içerisindeki önemi düşünüldüğünde daha güçlü temellere sahip olması gereken bankalar, farklı gelir kaynakları sağlama, kazançlarını arttırma ve risklerini düşürme yönünde politikalar geliştirmektedirler. Bu sayede klasik bankacılık anlayışı dışına çıkarak faiz gelirleri dışında gelirler elde etmek için birçok ürün ve hizmet sunulmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışmada, bankaların gelir çeşitlendirmesinin aktif karlılık ve özkaynak karlılıklarına olan etkisini incelemek hedeflenmiştir. Bu doğrultuda gelir çeşitlendirme endeksi olarak Herfindahl Hirschman Endeksi (HHI) kullanılmış, aktif karlılığı (ROA) ve özkaynak karlılığı (ROE) üzerindeki etkileri saptanmak istenmiştir. Analiz yöntemi olarak çoklu doğrusal regresyon yöntemi kullanılmakta ve 2016-2017 yıllarında Türkiye’de faaliyet gösteren 20 özel sermayeli mevduat bankasının verilerinden faydalanılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Gelir çeşitlendirmesi, ROA, ROE, Regresyon

ABSTRACT

THE EFFECTS OF THE INCOME DIVERSIFICATION OVER THE PROFITS OF THE TURKISH DEPOSIT BANKS

Gürkan PEKER

Department of Business Administration

Program in Finance

Anadolu University, Institute of Social Sciences, September 2019

Advisor: Prof. Dr. Nurhan AYDIN

The banking sector which has been constantly developing from past to present, still doesn't have an established system in most of the countries. When its importance in the economy and financial system taken into consideration, banks which should have had more powerful financial structures, develop policies in terms of providing different sources of income, enhancing their profits and reducing the risks. With this way, stepping outside of the classical banking, they aim to provide multiple products and services to gain different types of incomes besides the interest income.

In this study, it is aimed to analyze the effects of the income diversification over the return on assest and return on equity. In this direction, Herfindahl Hirschman Index (HHI) has been used as income diversification index to determine its impacts over return of assets (ROA) and return of equity (ROE). As analysing method, multiple linear regression has been used and benefited from the datas of the 20 deposit bank functioning between 2016-2017.

Keywords: Income diversification, ROA, ROE, Regression

TEŞEKKÜR SAYFASI

Çalışmalarım sırasında her zaman yol gösterici ve yardımcı olan danışmanım Sayın Prof. Dr. Nurhan AYDIN'a ve analiz kısmında desteğini esirgemeyen Sayın Dr. Öğr. Üyesi Gülşah KULALI'ya teşekkür ve saygılarımı sunarım.



22.11.2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan "bilimsel intihal tespit programı"yla tarandığını ve hiçbir şekilde "intihal içermediğini" beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.


Gürkan PEKER

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR SAYFASI	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1
1. BANKACILIK	2
1.1. Bankanın Tanımı	2
1.2. Bankaların Fonksiyonları	4
1.2.1. Kaydi para yaratma	4
1.2.2. Kaynaklara akıcılık sağlama.....	4
1.2.3. Fon aktarma	4
1.2.4. Kaynak kullanımı etkinleştirme ve para politikası etkinliğini arttırma	5
1.2.5. Finansal danışmanlık, ticareti ve ihracatı teşvik etme	5
1.2.6. Kısa süreli fonları, uzun süreli fonlar haline dönüştürmek	6
1.2.7. Hizmet Fonksiyonu	6
1.3. Bankaların Gelir Kalemleri	6

	<u>Sayfa</u>
1.3.1. Faiz gelirleri	7
1.3.1.1. Kredilerden alınan faizler	7
1.3.1.2. Zorunlu karlıklardan alınan faizler	7
1.3.1.3. Bankalardan alınan faizler	7
1.3.1.4. Para piyasası işlemlerinden alınan faizler	7
1.3.1.5. Menkul değerlerden alınan faizler	8
1.3.1.6. Finansal kiralama gelirleri	8
1.3.1.7. Diğer faiz gelirleri	8
1.3.2. Faiz dışı gelirler	8
1.3.2.1. Net ücret ve komisyon gelirleri	9
1.3.2.2. Temettü gelirleri	9
1.3.2.3. Ticari kar	9
1.3.2.4. Diğer faaliyet gelirleri	9
2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ VE RASYOLAR	10
2.1. Türk Bankacılık Sektörünün Genel Yapısı	10
2.2. Türk Bankacılık Rasyoları	10
3. ÇEŞİTLENDİRMENİN TANIMI VE ÇEŞİTLENDİRME TÜRLERİ	12
3.1. Gelir Çeşitlendirmesi	13
3.2. Ürün Çeşitlendirmesi	14
3.3. Kredi Çeşitlendirmesi	14
3.4. Coğrafi Çeşitlendirme	15
4. BANKA PERFORMANSI İLE İLGİLİ LİTERATÜR İNCELEMESİ	15
5. AMPİRİK ANALİZ	27
5.1. Yöntem	27
5.2. Verilerin Elde Edilmesi	29
5.3. Analizde Kullanılan Değişkenler	29
5.4. Ampirik Bulgular	33

	<u>Sayfa</u>
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	38
KAYNAKÇA	40
ÖZGEÇMİŞ	



TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1. 2016 yılı tüm mevduat bankaları ve özel sermayeli mevduat bankalarına ait veriler	11
Tablo 2.2. 2017 yılı tüm mevduat bankaları ve özel sermayeli mevduat bankalarına ait veriler	12
Tablo 5.1. 2016 ve 2017 yılları bankalara ait oranlar	32
Tablo 5.2. 2016 yılı özel istatistikleri ve değişkenlerin tanımı	33
Tablo 5.3. 2017 yılı özel istatistikleri ve değişkenlerin tanımı	33
Tablo 5.4. Regresyon analizi için oluşturulan modeller	34
Tablo 5.5. 2016 yılı ROA için regresyon analizi sonucu	35
Tablo 5.6. 2016 yılı ROE için regresyon analizi sonucu	35
Tablo 5.7. 2017 yılı ROA için regresyon analizi sonucu	36
Tablo 5.8. 2017 yılı ROE için regresyon analizi sonucu	37

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASEAN	: Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
HHI	: Herfindahl-Hirschman Index
LOGVAR	: Aktiflerin Logaritması
ÖT	: Özkaynakların Toplam Varlıklara Oranı
ROA	: Return on Assets (Aktif Karlılığı)
ROE	: Return on Equity (Özkaynak Karlılığı)
TAKİP	: Takipteki Kredilerin Toplam Kredilere Oranı
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

GİRİŞ

Dünyada ve Türkiye’de ekonomilerin yapı taşı olan bankalar bulundukları konum itibarıyla, gün geçtikçe daha da önem kazanmaktadır. Teknolojide geldiğimiz noktada veri akışının da oldukça hız kazanması sonucu çok kısa sürede etkileşimde bulunan finansal piyasalar içerisinde bankaların finansal yapılarının güçlü olması gerekmektedir. Olumsuz durumların oluşması sağlam finansal yapıya sahip olmayan bankaları ve dolayısıyla ülke ekonomilerini çöküşe sürükleyebilmektedir. Bu sebeple bankaların finansal yapılarını güçlendirmek ve karlılıklarını arttırmak için yeni çözüm arayışları ortaya çıkmaktadır.

Son 15 yıllık dönemde bankalar üzerine yapılan birçok çalışma, bankaların performansını artırma amacı taşımaktadır. Bunlardan biri de çeşitlendirme stratejisidir. Özellikle kriz dönemleri ve öncesinde mevduat toplayıp devlete borç vererek yüksek faizler sayesinde yüksek karlar elde eden bankalar son yıllarda faizlerin düşmesi ve rekabetin de artmasıyla birlikte faiz gelirlerinde düşüş yaşamaktadırlar. Bunun üzerine yenilikçi çözümler aramaya başlayan bankalar sıklıkla uygulanan birtakım çeşitlendirme stratejilerine başvurmaktadırlar.

Faiz gelirlerinden eskisi gibi verim alamayan bankalar gelir kaynaklarını çeşitlendirme yoluna gitmektedir. Yakın döneme kadar ücret alınmayan hizmetler için tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de belirli ücretler ödenmeye başlanmıştır. Bu sayede ücret ve komisyon gelirleri, gayri nakdi kredilerden elde edilen gelirler, temettü gelirleri, sermaye piyasası işlemlerinden ve türev finansal işlemlerden gelir elde edilmeye ve bunlar gibi faaliyet gelirleri kaleminin içindeki faiz dışı gelirlere ağırlık verilmeye başlanmıştır. Öyle ki faiz dışı gelirler zamanla rekabet için kullanılmaya başlanmıştır.

Bu rekabet piyasası içinde bankalar daha fazla hizmet ve müşteri odaklı çalışmaya başlamakta ve müşteri isteklerine cevap vermek amacıyla hizmetlerini çeşitlendirmektedirler. Çeşitlendirme stratejisinin; gelir çeşitlendirmesi, kredi çeşitlendirmesi ve ürün çeşitlendirmesi gibi farklı türevleri mevcuttur. Bu çalışma, bankacılık faaliyetleri, çeşitlendirme türleri ve Türk bankacılık sektörü hakkında bilgi vermek ve gelir çeşitlendirmesinin aktif karlılığa ve özsermaye karlılığına etkisini incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu doğrultuda banka performansları üzerine yapılan çalışmalar incelenmektedir ve gelir çeşitlendirmesinin son yıllarda aktif ve özsermaye karlılığı yeterli düzeyde olmayan Türk bankaları için performans arttırıcı bir çözüm sunup sunmayacağı yapılan analiz sonucunda tespit edilmek istenmektedir. Çalışma sonunda, elde edilen bulgulara göre çeşitlendirmenin karlılığı etkilemediği görülmektedir.

1. BANKACILIK

Geleneksel anlamda bankacılık mevduat toplama ve kredi verme üzerine kurulu bir sistemle çalışmaktadır. “Bankalar ekonomide fon akışını sağlamak dışında kaydi para yaratmak, para ve maliye politikalarının yürütülmesine yardımcı olmak, gelir ve servet dağılımını etkilemek gibi ekonomi açısından önemli başka fonksiyonlara da sahiptir (Yetiz, 2016)”.

1.1. Bankanın Tanımı

“Hemen hemen bütün dünya dillerinde ufak tefek bazı değişikliklerle ifade edilen "banka" sözcüğünün İtalyanca "banco" kelimesinden geldiği ve daha sonra kelimenin "banka" olarak kullanıldığı sanılmaktadır (Parasız, 2009, s. 105)”. Bankaların gelişim süreci boyunca yeni hizmetler vermesi banka tanımını yapmayı zorlaştırmaktadır.

Temel olarak bankaları, fon fazlası olanlardan mevduat kabul eden ve bu mevduatı en verimli şekilde fon ihtiyacı olan kişi ve kurumlara çeşitli krediler şeklinde dağıtan bunu yaparken de kar amacı güden kuruluşlar olarak tanımlamak mümkündür. Başka bir tanım olarak para, kredi ve sermaye ile ilgili tüm işlemleri yapan, kişi ve kuruluşlara bu alanlardaki hizmetlerini sunan ekonomik bir yapıdır.

Bankalar için daha birçok tanım yapılabilir ve bu tanımlar genişletilebilir. Ancak tanımı ne olursa olsun bankalar güvene dayalı ve müşteri memnuniyeti esaslı çalışan kurumlardır. Bu yüzden bankaların her daim dürüst, ilkeli ve ahlaklı bir yönetim şekli benimsemelidir. Aksi takdirde faaliyetlerine verimli bir şekilde devam etmeleri zordur.

Kuruluş amaçlarına göre farklı faaliyetlerde bulunan bankalar olsa da bankaların faaliyetleri şu şekilde sıralanmıştır (Parasız, 2009, s. 120).

- a) Mevduat kabulü,
- b) Katılım fonu kabulü,
- c) Nakdi ve kaydi ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri,
- d) Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri,
- e) Saklama hizmetleri,
- f) Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri,
- g) Efektif dahil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım satımı, kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri,
- h) Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit ve karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri,
- i) Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri,
- j) Sermaye piyasası araçlarının ihraç ve halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri,
- k) Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri,
- l) Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri,
- m) Yatırım danışmanlığı işlemleri,
- n) Portföy işletmeciliği ve yönetimi,
- o) Hazine Müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı,
- p) Faktöring ve forfaiting işlemleri,
- q) Bankalar arası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık,
- r) Finansal kiralama işlemleri,
- s) Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri,
- t) Kurulca belirlenecek diğer faaliyetler.

1.2. Bankaların Fonksiyonları

Ekonomilerin etkin bir şekilde işlemesi ve para politikasının verimli bir şekilde uygulanabilmesi için bankaların yerine getirmesi gereken fonksiyonları vardır. Bu fonksiyonlar yedi başlık altında toplanabilir.

1.2.1. Kaydi para yaratma

Ekonomide kağıt para ve madeni paraların haricinde finansal kurumlar ve bankalar tarafından yaratılan bir para çeşidi daha vardır. Kredi işlemleri sonucu vadesiz mevduat olarak bankalar tarafından yaratılan bu paraya kaydi para denir. Bankalara yatırılan vadesiz mevduatların bir kısmı zorunlu rezerv olarak ayrılır kalan kısmı ise kredi vermek ve benzeri şekillerde tekrar dolaşıma sunulur. Piyasaya sunulan bu paranın tekrar bankalara döneceği varsayımı ile kaydi para bankalar ve müşterileri arasında bu şekilde bir döngüye girer.

Eğer kaydi para yaratımı birkaç büyük bankanın kontrolü altındaysa ve iş hacminin fazlaca yoğun olmadığı küçük yörelerde para darlığı çekiliyorsa, karşılık oranlarının yükseltilmesi, buralardaki yerel bankaların zaten kıt olan para yaratma olanaklarını daha da kısıtlar (Parasız, 2003, s. 17).

1.2.2. Kaynaklara akıcılık sağlama

Bankacılık sistemi, paranın transfer olma görevini üstlenir ve belirli süreler için paranın fazla olandan olmayana akışını sağlar. Ulusal ve uluslararası yapılan bu işlemleri üstlenir. Farklı vade ve miktarlardaki paralar toplanarak yeni yatırımlara yönlendirilir, böylece paranın işlevsizleşmesi de engellenmiş olur. Bir nevi yastık altındaki atıl sermayeyi faaliyete geçirilmektedir.

1.2.3. Fon aktarma

Bankaların ekonomi içerisindeki en önemli görevi sayılabilecek olan fon aktarımı fon fazlası olanlarla fon ihtiyacı olanları bir araya getirmektir. Genellikle kısa vadeli fon

akışlarını ticari bankalar üstlenirken, uzun vadeli olanları yatırım bankaları üstlenmektedir.

Bankaların temel işlevi tasarruf edilen fonların ihtiyaç duyan yatırımcılara aktarılmasında aracılık etmektir. Bankaların etkin çalışmasının ölçütlerinden biri de aracılık maliyetlerinin düşük olmasıdır. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde yüksek olan aracılık maliyetlerinin düşürülmesi, sistemdeki etkinliği artırdığı ve rekabeti geliştirdiği için stratejik bir hedef olarak algılanmaktadır (Kaya, 2001).

1.2.4. Kaynak kullanımı etkinleştirme ve para politikası etkinliğini artırma

Bankalar ellerindeki mevduatı düşük riskli ve etkin kullanılabilecek alanlara yönlendirerek kaynakların, ekonomiye katkı sağlamasında rol üstlenirler. Etkin bir şekilde dağıtılan kaynaklar karlı projelerde değerlendirilir ve ekonomik büyüme hızlanır.

Bunun yanında ekonomiyi ve piyasayı yönlendirmek için kullanılan bazı araçlar vardır bunlardan biri de para politikası aracıdır. Merkez bankasının yapacağı hamlelerin etkin olabilmesi için bankaların ve bankacılık sisteminin de gelişmiş olması gerekmektedir.

1.2.5. Finansal danışmanlık, ticareti ve ihracatı teşvik etme

Bankalar, konusunda uzman çalışanları sayesinde müşterilerine servetlerini yönetme konusunda hizmet vererek hem müşterilerinin varlıklarını değerlendirip kazanç elde etmesini hem de finans piyasalarının daha hareketli olmasını sağlamaktadır.

Aynı zamanda güven ilişkisine dayalı ticari işlemlerde kefillikte yapar. Faktöring, forfaiting, finansal kiralama gibi finansman teknikleri, belgeler karşılığında ödeme, teminat mektupları, akreditif gibi ödeme yöntemleri sayesinde ulusal ve uluslararası ticaretin artmasına katkıda bulunmaktadır.

Ulusal ve uluslararası ticari işlemlerde birbirini tanımayan tarafların daha güvenli ticaret yapmasını sağlarlar. İhracatçıya, ithalatçı adına ödeme yapıp kefil olurken ithalatçının da sipariş verdiği malları teslim alabilmesi için sözleşmeler düzenler. Böylece iki taraf içinde riskleri minimuma düşürmüş olurlar.

1.2.6. Kısa süreli fonları, uzun süreli fonlar haline dönüştürmek

Büyük ölçekli yatırımların gerçekleşmesi için çoğu zaman uzun vadeli krediler gereklidir. Yatırımcılar bu tarz yatırımlar için gerekli krediyi bankalar aracılığı ile elde ederler. Bankalar ise topladıkları kısa süreli ve düşük miktartlı mevduatları bu gibi büyük ölçekli yatırımlara aktararak kısa vadedeki fonlarını uzun vadeli fonlara dönüştürmüş olur. Böylece atıl fonlar büyük yatırımlara dönüşür ve ekonomiyi canlı tutarken, istikrarlı bir büyümeye de katkı sağlamış olurlar.

1.2.7. Hizmet fonksiyonu

Klasik bankacılık işlemlerinin dışına çıkarak müşterileri için çeşitli ürünler geliştiren bankalar, bu ürünlerin hizmeti karşılığında belirli ücret ve komisyonlar almaktadırlar. Ücret ve komisyonlar belli bir ücret olabildiği gibi belli bir yüzde de olabilmektedir. “Bankaların geleneksel ve geleneksel olmayan hizmet ürünleri arasında çek, havale, dış ticaret işlemleri, türev ürünleri, fatura ödeme, vergi ödeme, kiralık kasa vb. hizmetler sayılabilir (Atik, 2013)”.

1.3. Bankaların Gelir Kalemleri

Bankaların faaliyet gelirleri faiz gelirleri ve faiz dışı gelirler olarak ikiye ayrılır. Önceleri faiz gelirleri ön planda olarak çalışan bankalar, bankacılık sisteminin gelişmesi ve rekabetin artmasıyla birlikte faiz dışı gelirlere de önem vermeye başlamışlardır.

Bankaların gelir kalemleri tüm işletmelerde olduğu gibi gelir tabloları yardımıyla gösterilir. “Gelir tablosu, belirli bir hesap dönemine ait tüm gelir ve giderleri sınıflandırılmış olarak gösteren ve dönem sonunda kar veya zarar şeklinde özetleyen bir tablodur. Bütün gelir ve giderler tahakkuk tarihleri itibarıyla kaydedilir ve tahakkuk ettikleri hesap dönemine ait gelir tablosunda gösterilir (Yıldırım, 2008, s. 249)”.

1.3.1. Faiz gelirleri

Faiz gelirleri, bankaların ana faaliyetleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri işlemler sonucunda elde ettikleri gelirleri kapsamaktadır. Bu gelirler, gelir tablosunda faiz gelirleri kalemleri olarak gösterilmektedir. Gelir tablosunda gösterilen faiz gelirleri şöyle sıralanır; kredilerden alınan faizler, zorunlu karşılıklardan alınan faizler, bankalardan alınan faizler, para piyasası işlemlerinden alınan faizler, menkul değerlerden alınan faizler, finansal kiralama gelirleri ve diğer faiz gelirleri.

1.3.1.1. Kredilerden alınan faizler

Bankaların müşterilerine verdikleri kısa ve uzun vadeli fonların karşılığında elde ettikleri gelirler kredilerden alınan faizler kaleminde gösterilmektedir.

1.3.1.2. Zorunlu karşılıklardan alınan faizler

Bankalar topladıkları mevduatların belirli bir kısmını zorunlu karşılık olarak TCMB’de tutmalıdırlar ve bu karşılıkların merkez bankasında tutulması sonucu bankalar merkez bankasından faiz geliri elde etmektedirler. Bu gelirler ise zorunlu karşılıklardan alınan faizler hesabında gösterilmektedir.

1.3.1.3. Bankalardan alınan faizler

Diğer bankalardan elde edilen faiz gelirleri bankalardan alınan faizler kaleminde gösterilmektedir.

1.3.1.4. Para piyasası işlemlerinden alınan faizler

TCMB aracılığıyla diğer bankalara verilen borç paralar karşılığında alınan faizler para piyasası işlemlerinden alınan faizler kaleminde gösterilmektedir.

1.3.1.5. Menkul değerlerden alınan faizler

Menkul kıymetlerin alım satım işlemleri sonucu ortaya çıkan bir gelir türüdür. “Menkul kıymetin satış tutarı ile elde etme maliyeti arasındaki fark menkul değerlerden alınan faizlerde gösterilmektedir (Yıldırım, 2008, s. 253)”. Bankalar kar amacı güden kuruluşlar oldukları için bilindik işlemlerinin dışında bu tarz işlemler de yapmaktadırlar.

1.3.1.6. Finansal kiralama gelirleri

Finansal kiralama işlemlerinde bankalar, kiralanmak istenen malı satıcılardan peşin olarak satın alır ve kiralamak isteyen kişi veya kurumlara taksitler karşılığında kiralar. Bu işlem sırasında banka faiz geliri elde eder ve bu gelir finansal kiralama gelirlerinde gösterilmektedir.

1.3.1.7. Diğer faiz gelirleri

Yukarıda belirtilen kalemler dışında elde edilen faiz gelirleri diğer faiz gelirleri içerisinde gösterilmektedir.

1.3.2. Faiz dışı gelirler

Faiz dışı gelirler bankaların ana faaliyetleri dışında yaptığı işlemler sonucunda elde ettikleri gelirlerden oluşmaktadır. Net ücret ve komisyon gelirleri, temettü gelirleri, ticari kar ve diğer faaliyet dışı gelirlerini ifade etmektedir. Bu gelirlere, kart aidatları mevduat alım satımları, duran varlık alım satımları, bulundurduğu hisse senetlerinden elde ettikleri temettü gelirleri, gayri nakdi krediler için alınan bedeller ve hizmet bedelleri gibi gelirler örnek gösterilebilir.

1.3.2.1. *Net ücret ve komisyon gelirleri*

Bankaların en büyük rekabet aracı olarak gösterilebilecek gelir kalemlerinden biri olan net ücret ve komisyon gelirleri, sunulan hizmetler karşılığında müşterilerden belirli miktar veya oranlarda tahsil edilen bedelleri ifade etmektedir. Daha organize çalışan bankalar daha düşük maliyetlerle işlem yapabilmekte ve/veya daha az kar ile çalışmayı göze alan bankalar müşteri çekmek için net ücret ve komisyon gelirlerinde indirim gidebilmektedirler.

1.3.2.2. *Temettü gelirleri*

Alım satım amaçlı alınan finansal varlıklardan elde edilen faiz gelirleri faiz gelirleri kaleminde yer alırken elde edilen kar payları temettü gelirleri kaleminde yer almaktadır. Alım satım amaçlı alınan finansal varlıklar gerçeğe uygun değerleri ile kayda alınır ve bunu takiben gerçeğe uygun değerlemeye tabi olur. Bu değerlendirme sonucunda oluşan kazanç veya zararlar temettü gelirlerinde gösterilir.

1.3.2.3. *Ticari kar*

Yabancı para ve faiz swapları, çapraz para swapları, para opsiyonları ile vadeli döviz alım satım sözleşmeleri gibi alım satım amaçlı veya riskten korunma amaçlı türev işlemlerden elde edilen kar veya zararlar ticari kar kaleminde gösterilmektedir.

1.3.2.4. *Diğer faaliyet gelirleri*

Diğer faaliyet gelirleri kalemi esas olarak önceki dönemlerde karşılık ayrılan alacaklardan yapılan tahsilatlar, geçmiş yıllarda ayrılan ve cari yılda ters çevrilen karşılıklar ile takip portföyünden yapılan satışlar sonucunda elde edilen gelirden oluşmaktadır. Yapılan tahsilatlar kredi ve diğer alacaklar değer düşüş karşılığı hesabından düşülürken diğer faaliyet gelirleri kalemine kaydedilmektedir.

Sıradaki bölümde, tüm mevduat bankaları, özel sermayeli mevduat bankaları ve çalışmamızda kullandığımız bankaların oranları kıyaslanarak değerlendirme

yapılmaktadır. Türk bankacılık sektörünün genel yapısı hakkında bilgi vermek ve analizde kullanılan değişkenlerin oranlarını değerlendirmek hedeflenmektedir.

2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ VE RASYOLAR

2.1. Türk Bankacılık Sektörünün Genel Yapısı

Mevduat toplama ve mevduat kullandırmak üzerine kurulan bankalar, para almak isteyenler ve borç vermek isteyenler arasında aracılık rolü üstlenmektedirler. Bu bağlamda bankalar, aldıkları para ver kullandırdıkları para arasındaki dengeyi faizler aracılığıyla karlı bir şekilde yönetmeye çalışmaktadırlar. Günümüzde bu klasik anlayışın dışında pek çok ürün ve hizmet de sunmaya başlayan bankaların performansı, faiz gelir ve giderlerini hesaplamaktan daha karmaşık bir hale gelmiştir.

Bankacılık sektörünün finansal sistemdeki payı iktisadi gelişmişlik düzeyine göre her ülkede farklılık gösterir. Türkiye’de bankalar kaynak aktarımına aracılık yapan finansal sistemin en önemli parçasıdır. Reel sektöre kaynak tahsisi yapan ve piyasalardaki işleyişi sağlayan bankacılık sektörü tüm finansal sistem içinde değerlendirildiğinde en büyük bilanço hacmine sahiptir.

Türkiye’de 34 adet mevduat, 13 adet kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere 47 banka faaliyet göstermektedir. 47 bankanın 6 tanesi kamu bankası olarak faaliyetlerine devam ederken 14 tanesi özel sermayeli, 20 tanesi yabancı sermayeli, 5 tanesi Türkiye’de şube açan yabancı sermayeli bankalardır ve 2 tanesi de TMSF’ye aittir.

Artan ortalama özkaynak karlılığı ve aktif karlılık, takipteki kredilerin azalması sonucu 2016 ve 2017 yılları için bankacılık sektörü pozitif bir görüntü sergilemektedir. 2016 yılında ortalama özkaynak karlılığı yüzde 13,5 olarak hesaplanırken bu oran 2017 yılında 14,9’a yükselmektedir.

2.2. Türk Bankacılık Rasyoları

Analizde kullandığımız değişkenlerin oranları Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren tüm bankalarla kıyaslandığında benzer sonuçlar ortaya koysa da bazı bankaların ön plana çıktığı görülmektedir.

Aşağıda 2016 yılında Türkiye’de faaliyet gösteren tüm mevduat bankaları ve özel sermayeli mevduat bankalarının ortalamaları verilmiştir. Ortalama aktif karlılık, özkaynak karlılığı, özkaynakların toplam varlıklara oranı ve takipteki kredilerin toplam kredilere oranı bakımından benzer olduğu görülmektedir.

Tablo 2.1. 2016 yılı tüm mevduat bankaları ve özel sermayeli mevduat bankalarına ait veriler

	Ortalama Aktif Karlılık (%)	Ortalama Özkaynak Karlılığı (%)	ÖT	TAKİP
Tüm Mevduat Bankaları	1,5	13,5	11,1	0,032
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	1,5	13,5	11	0,034

Ancak analizde adı geçen bankalardan bazıları ön plana çıkmaktadır. Aktif karlılığı ortalamasının üzerinde olan Rabobank %3,4, Akbank %1,8, Türkiye Garanti Bankası %1,8 aktif karlılık oranlarıyla dikkat çekmektedir.

Özkaynak karlılığında ise, Akbank %14,9, Türkiye Garanti Bankası %14,3 özkaynak karlılığıyla ön plana çıkmaktadır.

Özkaynakların toplam varlıklara oranına baktığımızda ön plana çıkan bankalar sırasıyla Rabobank, Arap Türk Bankası, Turkland Bank, Turkish Bank, Türkiye Garanti Bankası, Anadolubank, Akbank ve Türkiye İş Bankası’dır.

Son yıllarda bankaların daha tedbirli davranmalarının sonucu olarak takipteki kredilerin toplam krediler içerisindeki payı düşmektedir. Takibe düşen krediler oranı en düşük olan bankalar ise, Arap Türk Bankası, Turkish Bank, Fibabanka, Burgan Bank, ICBC Turkey Bank, Türkiye İş Bankası’dır.

Aynı şekilde 2017 yılını incelediğimizde tüm mevduat bankaları ve özel sermayeli bankalar arasında çok büyük farkların olmadığını ve 2016 yılına göre karlılıkların arttığını ve takipteki kredilerin düştüğünü görmekteyiz.

Tablo 2.2. 2017 yılı tüm mevduat bankaları ve özel sermayeli mevduat bankalarına ait veriler

	Ortalama Aktif Karlılık (%)	Ortalama Özkaynak Karlılığı (%)	ÖT	TAKİP
Tüm Mevduat Bankaları	1,7	14,9	11,1	0,029
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	1,6	14	11,4	0,031

2017 yılı aktif karlılık oranlarına bakıldığında Rabobank %4,6, Türkiye Garanti Bankası %2 ve Akbank'ın %1,8 ile başı çektiği görülmektedir.

Özkaynak karlılıkları incelendiğinde Türkiye Garanti Bankası 15,3 ve Akbank %14,9 özkaynak karlılığı ile öne çıkmaktadır.

Özkaynakların toplam varlıklara oranında ise 2016 yılı ile hemen hemen benzer bir sıralama görülmektedir. Özkaynakların toplam varlıklara oranı en yüksek olan bankalar sırası ile Rabobank, Arap Türk Bankası, Turkland Bank, Akbank, Turkish Bank ve Türkiye Garanti Bankası'dır

2016 yılına göre düşüş gösteren takipteki kredilerin toplam kredilere oranında en düşük orana sahip bankalar ise ICBC Turkey Bank, Arap Türk Bankası, Türkiye İş Bankası ve Akbank şeklinde sıralanmaktadır.

Türk bankacılık sektöründeki bazı oranlar ve öne çıkan bankalar görüldükten sonra takip eden bölümde çeşitlendirmenin tanımı ve çeşitlendirme türleri hakkında bilgi vermek ve bu çeşitlendirme türlerinin avantaj ve dezavantajlarını ortaya koymak hedeflenmektedir.

3. ÇEŞİTLENDİRMENİN TANIMI VE ÇEŞİTLENDİRME TÜRLERİ

Stratejik yönetimin bir parçası olan çeşitlendirme en etkin yöneticilik araçlarından biridir ve firmalara ve sektörlerle göre farklı uygulama yöntemleri vardır. Ürün çeşitlendirmesi, gelir çeşitlendirmesi, kredi çeşitlendirmesi ve coğrafi çeşitlendirme stratejileri sıklıkla kullanılan yöntemlerdendir. Tanım olarak, “çeşitlendirme, risk ve getiri arasındaki dengeyi sağlamak için kullanılan en temel ve en eski yöntemlerden biridir (Kimball, 1997)”.

Çeşitlendirme yeni bir iş koluna girerek oluşturulabilirken ürün farklılaştırması yaparak da uygulanabilir. Yeni iş veya yeni ürün eskileriyle alakalı ise “ilişkili çeşitlendirme”, birbirlerinden bağımsızlarsa “ilişkisiz çeşitlendirme” olarak adlandırılır.

Çeşitlendirmenin yararları, çeşitlendirmenin maliyetlerinden ağır basarsa çeşitlendirme tercih edilir. Bu dengeyi iyi ayarlamak önemlidir. Çeşitlendirmenin firmalara maliyet ve kazanç anlamında katkısı olabileceği gibi bazı durumlarda aşırı çeşitlendirme maliyetleri arttıracığı için fayda geri planda kalabilmektedir. “Çeşitlendirme riski azaltacağı için borcun maliyetini de azaltmaktadır (Glaser ve Müller, 2010)”.

Çeşitlendirme aynı zamanda bir rekabet aracı olarak da kullanılmaktadır. Bankaların klasik gelir yöntemlerinin dışında faiz dışı gelirler de önemli yer tutmaktadır. Çeşitlendirme stratejisini etkin bir şekilde uygulayan bankalar ücret ve komisyon gelirleri, bankacılık hizmetleri, kar payları gibi faiz dışı gelirler üzerinden diğer bankalardan daha avantajlı fırsatlar sunarak müşteri sayısını arttırıp pazar paylarını büyütebilmektedirler.

Çeşitlendirmenin bir diğer avantajı da yeni fırsatları değerlendirmektir. Yeni gelişen teknolojileri kullanmak, yeni ürünleri üretmek, yabancı firmalarla ortaklıklar kurup farklı iş kollarına girmek girişimciler için çeşitlendirmenin sağladığı avantajlardan faydalanıp pazarda söz sahibi olmak için büyük bir fırsattır. Bu tarz çeşitlendirmelerde ekonomik ve politik etkenlerde önemlidir. Zaman zaman devlet bazı sektörlerde gelişimi sağlamak için çeşitli teşvik ve sübvansiyonlar vermektedir. Girişimcilerde bu fırsatları değerlendirerek hem yeni bir pazarda düşük maliyetlerle iş yapma fırsatı elde eder hem de çeşitlendirmenin faydalarından yararlanmaktadırlar.

3.1. Gelir Çeşitlendirmesi

Özellikle 1990’lardan sonra yaygınlaşan gelir çeşitlendirmesi bankalar için alternatif bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Klasik anlayışa göre bankalar mevduat toplayan ve kredi veren kuruluşlar olarak görülmektedir. Ancak zamanla faiz gelirleri dışındaki gelir kalemlerine de yönelen bankalar birçok hizmet faaliyetinden kazanç sağlamaktadırlar.

Faiz dışı gelirlerin başlıca kalemleri ücret ve komisyon gelirleri, temettü gelirleri ve ticari karlardır. Bankaların menkul kıymet alım satımlarından, kredi kartı komisyonundan, fatura ödeme gibi hizmetlerinden, elinde bulundurduğu hisse senetlerinin temettülerinden yani faiz gelirleri dışında elde ettiği tüm gelirler faiz dışı gelirlerdir.

Pazarlama, yeni ürünler ve yeni hizmetler sunmanın sonucu olarak ortaya çıkan faiz dışı gelirler bankaların odaklanması doğrultusunda toplam gelirler içerisindeki oranını arttırabilmektedir. Banka yöneticilerinin aldığı kararlar neticesinden gelir çeşitlendirmesi şekillenmektedir. Odaklanmanın azalması ve çeşitlendirmenin artması yönünde tercihte bulunan banka yöneticileri faiz dışı gelirlerini arttırmak için çeşitli kampanya ve fırsatları müşterilerine sunmak ve diğer bankalarla rekabet içine girmektedirler. Kar maksimizasyonu için de bu dengeyi iyi kurmaları gerekmektedir.

3.2. Ürün Çeşitlendirmesi

Ürün çeşitlendirmesi ekonomik bozulmalar karşısında riskleri dağıtarak şirketlerin direncini arttırmaktadır. “Benzer firmalar kıyaslandığı zaman çeşitlendirme yapan firmaların yapmayanlara göre kaynak tahsisini daha etkin şekilde yönettiği ve daha verimli yatırımlar yaptığı görülmektedir (Aivazian vd., 2019)”.

Ürün çeşitlendirmesi ürün karmasını derinleştirme ve ürün karmasını genişletme şeklinde yapılabilmektedir. Örneğin kredi kartı hizmeti veren bir bankanın mevcutta kullanılan kartlarının haricinde farklı bir kredi kartı uygulaması başlatması ürün karmasında derinleştirme olarak adlandırılır. Ürün karmasında genişletmeye ise kredi kartı hizmetinden bağımsız olarak fatura ödeme vb. hizmetler sunması verilebilir.

3.3. Kredi Çeşitlendirmesi

Kredi çeşitlendirmesinde ise bankalar kredi verdikleri sektörleri çeşitlendirmektedir. Fakat kredi çeşitlendirmesi yaparken bilgi düzeyi çok önemlidir. Kredi verilen sektör hakkında bankanın yeterli bilgisi olmalıdır ve yeni sektörlerle kredi verebilmek için yeterli bilgi düzeyine ulaşılmalıdır. Bu durumda da banka çalışan sayısını

arttırmalı gerekli araştırmaları yapmalıdır. Tüm bu çalışmalar maliyetlere yansıtacağı için aniden yapılan kredi eşitlendirmelerinde banka yüksek maliyetlerle karşılaşacaktır.

Öte yandan kredi çeşitlendirmesi farklı sektörlere kaynak aktarımı sağlamaktadır. Böylece riski dağıtarak sektörel bazda meydana gelebilecek krizlerde kredilerin ödenmeme riskini de azaltmaktadır. Bu risk dağılımı son on yılda Türk bankalarında artan ödenmeyen krediler açısından önem teşkil etmektedir.

3.4. Coğrafi eşitlendirme

Bir diğer çeşitlendirme türü ise coğrafi eşitlendirmedir. Coğrafi eşitlendirme farklı bölgelere, ülkelere ve kıtalara yayılmak üzere uygulanmaktadır. Bankalar açısından coğrafi çeşitlendirmenin, yeni yatırım fırsatlarının yakalanması, elde edilen karlar üzerindeki volatilitiyi azaltması gibi faydaları vardır. Kredi eşitlendirmesinde olduğu gibi bilgi ağının geliştirilmesi önemlidir. Aksi takdirde yeterli bilgiye sahip olunmayan bölgelere yapılan genişlemeler sonucunda risk düzeyi ve maliyetleri arttırabilmektedir.

Bankaların performanslarını en iyi düzeye getirebilmek için bir çok çalışma yapılmaktadır. Devam eden bölümde çeşitli değişkenler ve yöntemlerle yapılan çalışmaların banka performansına asıl etkileri olduğunu ortaya koymak hedeflenmektedir ve konuyla ilgili çalışmalar incelenmektedir.

4. BANKA PERFORMANSI İLE İLGİLİ LİTERATÜR İNCELEMESİ

Küresel ve ulusal düzeyde finansal kurumların sağlam temellere dayanması oldukça önemlidir. Bu kurumların temel yapı taşı da bankalardır. Bankaların performansını etkileyen birçok etken vardır ve bu etkenler ile performans arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla çok sayıda çalışma yapılmıştır. Klasik performans ve karlılık analizi yöntemleri dışında bankaları etkileyen farklı unsurlar da mevcuttur ve bu unsurların performansa etkilerini incelemek konuya tek bir çerçeveden bakmamak adına önemlidir.

Orta ve Doğu Avrupa lkelerinde bankaların finansal performansının bankaya özgü, sektöre özgü ve makroekonomik belirleyicilerini araştırmak için yapılan bir çalışmada CAMELS oranlarına dayalı bir finansal performans endeksi oluşturulmaktadır (Antoun vd., 2018). Analizde kullanılan veriler, BankScope veri tabanından, Dünya

Kalkınma Göstergelerinden ve Mali Yapı ve Kalkınma Veri Kümesinden toplanan 2009-2014 dönemini kapsayan dengesiz panel verileridir. Sabit etkili panel regresyon kullanarak yapılan ampirik bir analiz sonucunda bankaların aktif kalitesi ve kazançlarının büyüklükten olumsuz yönde etkilendiğini ve enflasyonundan olumlu yönde etkilendiğini göstermektedir. Çalışmanın diğer bir sonucu ise sermaye yeterliliği ve likiditenin, büyüklükten olumsuz yönde etkilendiğini, banka yoğunlaşması ve ekonomik büyümeden olumlu yönde etkilendiğini göstermektedir.

Bankaların performansını etkileyen önemli etkenlerden biri de yönetim kurulu yapısıdır. Yönetim kurulunun büyüklüğü ve yöneticilerin yetkinliği bu konuda önem arz etmektedir. (Aygün vd., 2010), yönetim kurulu büyüklüğünün banka performansı üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalarında 2006–2008 yılları arasında İMKB’de faaliyet gösteren 12 bankanın verileri kullanılmaktadır. Regresyon ve korelasyon analizleri uygulanması sonucunda elde edilen bulgulara göre yönetim kurulu büyüklüğü ve banka karlılığı arasında negatif bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna rağmen yönetim kurulu büyüklüğü ve Tobin’s q arasında pozitif ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Tespit edilen bir diğer bulgu da karlılık ile bankaların halka açıklık oranı arasında pozitif bir ilişki olduğudur. Ayrıca çalışmada bankaların risklilik göstergeleri ve performansı arasında negatif yönlü ilişkiden söz edilmektedir.

Bankaların performansı, karlılık, piyasa riskine duyarlılık, sermaye yeterliliği, likiditesi, yönetim yeterliliği ve varlık kalitesi bileşenlerinin yardımı ile ölçüldüğü bir çalışma da (Çelik, 2018) tarafından yapılmıştır. Çalışmada aktif büyüklük ve sahiplik yapıları dikkate alınarak gruplandırılan yirmi yedi Türk mevduat bankası için CAMELS analizi yapılmıştır. 2012-2016 yılları arasındaki veriler kullanılarak yapılan analizde gruplar arasındaki performans puanları karşılaştırılmaktadır. Elde edilen sonuçlar, sermaye yapısına göre ayrılan banka gruplarının benzer performans gösterdiğini, ancak aktif büyüklüğe göre ayrılan gruplarda ise aktif büyüklüğü en küçük olan 9 mevduat bankasının oluşturduğu grubun diğer iki gruba göre daha yüksek performans gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Özellikle geri kalmış ülkelerde olmak üzere çoğu ülkede kadınların çalışma hayatındaki yerleri tartışma konusu olmaktadır. Birçok büyük ve kurumsal şirkette üst düzey yönetici pozisyonunda çalışan kadın bireyler büyük başarılarla imza atmakta ve bu tarz ön yargıları yıkmaktadır. (Handa, 2019) yaptığı çalışmayla banka performansı üzerinde cinsiyet farklarının etkili olmadığını ortaya koymaktadır. Hindistan bankalarının

üst düzey yönetici kademelerinde cinsiyet çeşitliliği ve banka performansı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma 2013-2016 yılları arasında faaliyet gösteren 36 bankanın verilerini kullanmaktadır. Panel veri analizinin kullanıldığı bu çalışmada performans göstergesi olarak aktif karlılık oranı olan ROA kullanılmaktadır. Yapılan analizler sonucunda kadın yöneticiler ve banka performansı arasında güçlü bir negatif ilişki olduğu görülmektedir.

İslami bankalar geleneksel bankalara göre farklı bilanço yapılarına sahiptirler ve bu likidite yaratımında farklı etkilere yol açmaktadır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika gibi bölgelerde İslami bankacılık oldukça yaygındır. (Sahyouni ve Wang, 2019) bu bölgedeki 18 ülkede faaliyet gösteren 491 bankanın 2011-2016 yılları arasındaki verilerinden faydalanarak geleneksel ve İslami bankaların likidite oluşumunu incelemektedirler. Daha sonra likidite oluşturma ve banka performansları arasındaki ilişkiyi regresyon analizi yöntemiyle incelemektedirler. Analiz sonuçlarına göre geleneksel bankaların İslami bankalara göre daha fazla likidite oluşturduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, İslami bankalar geleneksel bankalara kıyasla varlık başına daha fazla likidite oluşturmaktadırlar. Ortalama özkaynak karlılığı performans ölçütü olarak kullanılırken likidite ve performans arasında anlamlı ve negatif ilişki görülmektedir. Öte yandan likidite yaratımı ile bankaların ortalama aktif getirileri arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmektedir. Likidite yaratma ve bankaların performansı arasındaki ilişkide İslami ve geleneksel bankalar arasında da bir fark görülmemektedir.

Şirketleri sadece somut rakamsal verilere bakarak değerlendirmek ve bir kanıya varmak büyük bir hataya yol açmaktadır. Oysaki rakamsal değerlerin yanı sıra şirket bünyelerinde patentler, telif hakları, entelektüel mülkiyet hakları ve insan sermayesi gibi soyut değerler de mevcuttur. (Setyowati ve Jamilah, 2019)'ın, entelektüel sermayenin banka performansı üzerindeki etkisini incelendiği çalışmalarında performans ölçütü olarak aktif karlılık oranı kullanılmaktadır. Çalışma aynı zamanda, işletme sermayesi, yapısal sermaye ve insan sermayesi kullanımının finansal performansa ne derece etki ettiğini analiz etmektedir. Endonezya'da faaliyet gösteren geleneksel bankaların 2013-2017 dönemine ait verileri kullanılmaktadır. Elde edilen bulgulara göre entelektüel sermayenin ROA üzerinde önemli bir pozitif etkiye sahip olduğunu ve üç sermaye bileşeninden, işletme sermayesinin ROA üzerinde en büyük etkiye sahip olduğu ortaya konmaktadır.

Banka performansını etkileyen içsel (toplam krediler/toplam aktifler, aktif büyüklüğü, özkaynaklar/toplam aktifler, özel karşılıklar/toplam krediler, personel giderleri/toplam gelirler, bilanço dışı faaliyetler/toplam aktifler) ve dışsal (kişi başına düşen gayri safi milli hasıla, sanayi üretim endeksi, faiz oranı, enflasyon oranı) faktörler vardır. Bu faktörlerin performansa ne derece etki ettiği önemlidir. (Taşkın, 2011) çalışmasında, performans ölçütü olarak aktif karlılık, net faiz marjı ve özkaynak karlılığını kullanmaktadır. İçsel ve dışsal faktörlerin bu performans ölçütlerine etkisini, 1995-2009 yılları arasında faaliyet gösteren bankaların verilerini kullanarak panel veri yöntemiyle incelemekte ve sonuç olarak mikro etkenlerin performansa daha büyük etkilerinin olduğunu makro düzeydeki etkenlerin ise anlamlı etkilerinin olmadığını saptamaktadır.

Aktif büyüklüğün performansa her zaman olumlu yansımadığı yapılan çalışmalarda görülmektedir. Türkiye’de faaliyet gösteren 3 Türk kamu bankasından en büyük aktif büyüklüğe sahip banka Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş. olmasına rağmen (Ural vd., 2018) yaptıkları çalışmada bu bankanın kamu bankaları arasında her zaman en iyi performansı ortaya koymadığını göstermektedir. 3 bankanın 2012-2016 yılları arasındaki finansal tablolarını Entropi ve Waspa analiz yöntemlerini kullanılarak analiz ettikleri bu çalışma sonuçlarına göre 2012-2013 yıllarında Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. en iyi performansı gösterirken, 2014,2015 ve 2016 yıllarında ise en iyi performansı Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş. göstermektedir.

Performansı etkileyen unsurlardan biri olan hizmet kanalları da zamanla farklılaşmakta ve çeşitlenmektedir. İnternet ve teknolojik aletlerin kullanımının yaygınlaşması üzerine bankalar da şubelerin yanı sıra internet bankacılığı hizmetlerine hız kazandırmışlardır. Şüphesiz ki günümüz şartlarında internetsiz bir dünya düşünülemez. Peki internet bankacılığı ve mobil bankacılık banka performanslarına ne derece etki etmektedir? Bu konuyla ilgili (Uzun ve Berberoğlu, 2018) yaptığı çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren ve internet bankacılığı istatistiği yayınlanan bankaların verilerinden faydalanmaktadır. İnternet bankacılığının kullanımı için aktif kullanıcı sayısı ve işlem hacmi dikkate alınırken, banka performansı göstergesi olarak likidite ve toplam gelir kullanılmaktadır. 26 bankanın 2007-2016 yılları arasındaki çeyreklik verilerini kullanarak yaptıkları çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre internet bankacılığının toplam gelire pozitif etkisi olduğu, işlem hacminin likidite üzerinde

olumlu etki gösterdiği ve aktif kullanıcı sayısı ile likidite arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmektedir.

Bankalarda çeşitlendirme ile ilgili literatür incelendiği zaman genellikle gelir çeşitlendirmesi, kredi çeşitlendirmesi ve ürün çeşitlendirmesi üzerine yapılan çalışmalara ulaşılır. Bu çalışmalarda sıklıkla çeşitlendirmelerin karlılığa ve riske olan etkileri incelenmektedir.

Körfez İşbirliği Konseyi üye ülkeleri olan Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar ve Umman ülkeleri üzerine yapılan çalışmada 2001-2014 yılları arasındaki veriler panel veri yöntemi ve genelleştirilmiş momentler tahmin metodu ile birlikte analiz edilmektedir. Gelir ve varlık çeşitliliğinin banka istikrarına etkisini ölçmek için çeşitlendirme endeksi ve z-skorundan faydalanılmaktadır. Analiz sonuçlarında elde edilen bulgulara göre çeşitlendirme ve banka istikrarı arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Hem geleneksel hem de İslami bankalar için çeşitlendirme arttıkça bankaların istikrarı olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca çeşitlilik ve risk arasındaki bağlantının doğrusal olmadığını gösteren bazı kanıtlar da bulunmaktadır (Abuzayed vd., 2018).

İtalyan bankalarının toplam varlıklarının %80'ini kapsayan 105 İtalyan bankasının 1993-1999 yılları arasındaki verileri kullanılarak yapılan çalışmada öncelikle bankaların performansı ve çeşitlendirme arasındaki ilişki ikinci olarak kredi çeşitlendirmesinin bankaların riskini nasıl etkilediğini incelenmektedir. Panel veri yöntemi kullanılan çalışmada kredi çeşitlendirmesinin getiriye düşürürken yüksek riskli bankaların, riskli krediler vermesine neden olduğu, düşük riskli bankalarda ise kredi çeşitlendirmesinin ya verimsiz olduğu ya risk-getiri dengesini koruduğu ya da marjinal bir iyileşme sağladığı sonucuna ulaşılmaktadır (Acharya vd., 2006).

Gana'da faaliyet gösteren bankaların gelir çeşitliliği ile verimliliği arasındaki doğrusal olmayan ilişkiyi araştırmayı amaçlayan bu çalışmada iki analiz yöntemi kullanılmaktadır. İlk olarak stokastik sınır analizi tekniği, 2003 ve 2011 yılları arasında 26 Ganalı bankanın yıllık verileri üzerinde maliyet ve kar verimliliği puanlarını tahmin etmek için kullanılmaktadır. Analizin ikinci kısmında ise faiz dışı gelirlerin karlar üzerindeki etkinliğini incelemek için regresyon modelinden faydalanılmaktadır. SFA bulgularına bakıldığında yüksek maliyet düzeyinde verimlilik ortaya çıkmaktadır. Bu da büyük bankaların küçük bankalara göre daha yüksek maliyetler ve kar verimliliğine sahip

olduğunu göstermektedir. Regresyon bulgularına göre ise çeşitlilik ile verimlilik arasında doğrusal olmayan bir ilişki tespit edilmektedir. Banka büyüklüğünün gelir çeşitlendirmesinin potansiyel faydalarından yararlanmada önemli bir etken olduğu da görülmektedir (Alhassan, 2015).

Zenith Bank, Cal Bank ve Unibank'ın verileri yardımıyla yapılan çalışmanın genel amacı, gelir çeşitlendirmesinin banka performansı üzerindeki etkisini araştırmaktır. Doğrusal regresyon analizi ile bu üç evrensel bankanın 2006-2010 yıllarındaki birleştirilmiş verileri kullanılmaktadır. Çalışma, Gana bankacılık sektöründe gelir kaynaklarının önemli ölçüde çeşitlendiğini ve hem faiz hem de faiz dışı faaliyetlerin banka performansını önemli ölçüde etkilediğini öne sürmektedir. Ayrıca şube sayılarındaki artışların banka performansını olumsuz yönde etkilediğini ve gelir kaynağı çeşitlendirmesinin ticari bankaların finansal performansını arttırdığına kanıtlar sunmaktadır (Amediku, 2012).

ABD ve Türkiye'deki lider bankalar üzerine yapılan çalışma faiz dışı gelirlerin banka geliri ve riski üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlamaktadır. Türkiye'den 17, ABD'den 336 mevduat bankası olmak üzere 2003:Q1-2012:Q3 veriler kullanılarak yapılan havuzlanmış regresyon analizi ve panel veri analizi yapılan çalışma sonucunda ürün kaynakları dolayısıyla gelir kaynaklarını çeşitlendirmenin banka riskini düşürmede etkisi olmadığı fakat performansa olumlu etkileri olduğu görülmektedir. Fakat çeşitlendirmenin faiz gelirlerinden faiz dışı gelirlere doğru bir akışla sağlandığı durumlarda bankaların performansında olumsuz etkilere sebep olduğu tespit edilmektedir (Atik, 2013).

Çin'de faaliyet gösteren 88 bankanın 1996-2006 yılları arasındaki verileri kullanılarak çeşitlendirmenin banka performansına etkileri incelenmektedir. Çalışmada farklı bir ürün veya bölgedeki payların karelerinin toplamına dayanan yeni bir ölçü ve çeşitlendirme ekonomisi oluşturularak yapılan analiz sonuçları daha geleneksel odak endeksleriyle karşılaştırılmaktadır. Regresyon analizi kullanılan çalışmada çeşitlendirme dört boyutta ele alınmaktadır: krediler, mevduatlar, varlıklar ve coğrafya. Dört çeşitlendirmenin de azalan karlar ve daha yüksek maliyetlerle ilişkili olduğu sonucuna varılmaktadır. Ayrıca, yabancı mülkiyete sahip bankaların ve holding şirketlerine sahip olan bankaların daha az çeşitlendirmeye gittikleri ve ekonomilerinin diğer bankalara göre olumsuz olduğu görülmektedir (Berger vd., 2010).

Bankscope veri tabanı aracılığıyla ikili bankacılık sistemine sahip üç Asya ülkesi olan Malezya, Pakistan ve Endonezya'da 2006-2012 döneminde faaliyet gösteren bankaların finansal değişkenleri yıllık veriler olmak üzere elde edilmektedir. Dinamik panel yöntemi kullanılan çalışma varlık çeşitlendirmesinin banka performansı üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Analiz sonuçlarına bakıldığında varlık çeşitlendirmesinin geleneksel bankalar için aktif karlılık üzerinde olumsuz etkiye neden olduğu, İslami bankalar içinse herhangi bir etkisi olmadığı görülmektedir. Varlık çeşitlendirmesinin her iki banka türü için de maliyetlere etkisi olmamaktadır. Bunun yanı sıra varlık kalitesi üzerinde olumsuz etkileri görülmektedir (Chen vd., 2018).

Çalışma 1993-2003 döneminde faaliyet gösteren 85 İtalyan bankasından elde edilen yıllık veriler kullanılarak faiz dışı gelirler ile karlılık arasındaki bağlantıyı incelemeyi hedeflemektedir. Regresyon analizinin kullanıldığı çalışma bulguları, gelir çeşitlendirmesinin riske uyarlanmış getirileri arttırdığını göstermektedir. Yani faiz dışı gelirlerdeki artışın, risk birimi başına kar artışıyla ilişkili olduğu tespit edilmektedir. Bu ilişki büyük bankalarda daha güçlü bir şekilde görülmektedir. Küçük bankaların da faiz dışı gelirlerden kazanç sağlamasının mümkün olduğu fakat faiz dışı gelirlerin toplam gelir içerisinde payının, faiz dışı gelir kaynağından daha önemli olduğu da vurgulanmaktadır (Chiorazzo vd., 2008).

Karlılık ve gelir çeşitlendirmesinin bankaların büyümesine olan etkilerinin araştırıldığı çalışma Türkiye'de faaliyet gösteren 19 ticari mevduat bankasının, 2015 ikinci ve üçüncü çeyrek verileri elde edilerek incelenmektedir. Veri zarflama analizi uygulanarak incelenen veriler sonucunda yabancı bankaların özel ve kamu bankalarına göre daha etkin büyüme oranlarına sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca kamu bankalarının özel ve yabancı bankalara göre daha düşük performans gösterdiği tespit edilmektedir. Karlılık, faiz ve faiz dışı gelirlerdeki artışların da büyümeye yeterince yansımadağı elde edilen bulgular sayesinde ortaya konulmaktadır. Öte yandan çalışmada kullanılan veri aralığında Türkiye'de geçici bir siyasi krizin de olduğu ve bu dönemde bankaların performans anlamında bir sorun yaşayıp yaşamadığı da ikinci ve üçüncü çeyrek verileri karşılaştırılmak üzere tespit edilmektedir. Bu kriz dönemindeki veriler kıyaslanarak bankaların olumsuz yönde etkilenmeden çıktıkları söylenmektedir (Dilmaç vd., 2018).

2003-2012 döneminde 83 ülkede gelir çeşitliliği ve banka verimliliği arasındaki ilişkiyi inceleyen bu çalışma ayrıca mülkiyet yapısının banka çeşitlendirmesinin maliyet

verimliliği üzerindeki etkisini nasıl etkilediğini de değerlendirmektedir. Banka maliyet verimliliğini tahmin etmek için stokastik sınır analizi yaklaşımı kullanılarak artan çeşitliliğin banka verimliliğini arttırma eğiliminde olduğuna dair kanıtlar bulunmaktadır. Ancak çeşitlendirmenin yararları değişken faiz dışı gelirlerden dolayı olumsuz etki yaratabilmekte ve verimliliği dengelemektedir. Elde edilen sonuçlara göre daha fazla çeşitlendirilmiş yabancı sermayeli bankaların gelişmiş ülkelerde daha az etkin olduğu görülürken, bankaların yabancı sahipliğinin artmasının, finansal krizden sonra gelişmekte olan ülkelerdeki çeşitlendirme faydalarını arttırdığı görülmektedir. Bulgular, gelir çeşitliliğinin ve verimliliğin banka mülkiyetine etkilerini vurgulamaktadır (Doan vd., 2018).

Gelir çeşitlendirmesinin banka değerini nasıl etkilediğini test etmek için 1996-2008 döneminde dokuz ülkeden elde edilen veriler kullanılmaktadır. Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere, ABD, İspanya ve İsviçre’de faaliyet gösteren 380 bankanın verileri panel veri yöntemiyle analiz edilmektedir. Yapılan analiz sonucuna göre, çeşitlendirme banka kârlılığını ve bunun sonucunda da piyasa değerini arttırmaktadır. Bu dolaylı performans etkisi, organik büyüme, birleşme ve satın alma faaliyeti yoluyla elde edilenlerden ayrı tutulmaktadır (Elsas vd., 2010).

Banka gelir çeşitlendirmesinin Brezilya bankalarının riski ve getirisi üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlayan bu çalışma, 2003 yılında faiz dışı gelirlerin bankaların toplam faaliyet gelirlerinin %17,80’ini oluşturduğunu ve bu payın 2014 yılında %27,40’a yükseldiğini belirtmektedir. Örneklem 2003 ile 2014 arasındaki dönem için dinamik panel veri yöntemi ile analiz edilmekte ve genelleştirilmiş momentler metodu kullanılmaktadır. Çalışma faiz dışı gelirin bankaların performansında önemli bir rolü olduğunu göstermektedir. Finansal aracılık faaliyetleri konusundaki analize bakıldığında, kredi işlemlerinin alım satım işlemlerinden daha iyi sonuçlar verdiğini görülmektedir. Ayrıca faiz dışı gelir, örneklemdaki bankalar için getiri ve riske uyarlanmış getiri üzerinde genel olarak olumlu bir etki göstermektedir. Ancak faiz dışı gelir bu bankaların riski ile pozitif bir ilişki içindedir. Yani faiz dışı gelir arttıkça risk de artmaktadır (Ferreira vd., 2019).

1994–2012 döneminde 27 ülkede faaliyette bulunan 98 uluslararası bankanın bilgisi kullanarak, gelir çeşitlendirmesi ve aktif karlılık arasındaki doğrusal olmayan ilişki analiz edilmektedir. Regresyon yöntemi kullanılan çalışmadan elde edilen bulgulara göre, gelir çeşitlendirmesinin sadece belirli bir dereceye(çeşitlendirme oranının %30’u) kadar banka

kârlılığı ile pozitif korelasyon gösterdiği tespit edilmektedir. Küresel sistemik öneme sahip bankalarda, volatilité ayarlı getiri kullanıldığı zaman çeşitlendirmenin daha az öneme sahip olduğu söylenmektedir (Gambacorta vd., 2014).

Bankalar, risklerini azaltmak için verdiği kredileri belirli sektörlere dağıtmak yerine farklı sektörlere dağıtarak kredi portföyünü çeşitlendirmiş ve böylece sektörel bazda gerçekleşecek dalgalanmalardan minimum düzeyde etkilenmiş olur. (Gönenç ve Kılıçhan, 2004) çalışmalarında, Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların kredi portföy çeşitlendirmeleri ve coğrafi çeşitlendirmeleri ile performansları arasındaki ilişkiyi incelemeyi hedeflemektedir. 2001-2002 yıllarını kapsayan çalışmada çeşitlendirme endeksi olarak HHI, performans ölçütü olarak ise ROA ve ROE kullanılmaktadır. Regresyon ve panel veri analizi yapılan çalışmanın bulgularına göre, sektörel ve coğrafi bazda yapılan kredi çeşitlendirmeleri ile bankaların performansı arasında bir ilişki görülmemektedir.

Gelir çeşitlendirmesi ve riske uyarlanmış banka performansı arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı hedefleyen çalışma 2005-2011 döneminde faaliyet gösteren 26 Türk mevduat bankasını yıllık veriler yardımıyla incelemektedir. Dinamik panel veri analizi kullanılan çalışmada sistem genelleştirilmiş momentler metodu tahmincileri kullanılmaktadır. Elde edilen ampirik sonuçlara göre, gelir çeşitlendirmesinin Türk mevduat bankalarının riske uyarlanmış finansal performansını güçlü bir şekilde artırdığı söylenmektedir. Ayrıca kontrol değişkenleri (büyüklük, varlık büyümesi, kriz kukla değişkeni, kamu mülkiyet kukla değişkeni) ve riske uyarlanmış banka performansı arasında pozitif ilişkiler görülmektedir. 2005-2011 dönemi için faiz dışı gelirlerin toplam gelirler içindeki payı ortalama %33 civarındadır. Gelir çeşitlendirmesi zirveye yakın olmadığından faiz dışı gelirler arttıkça riske uyarlanmış banka performansı da artmaktadır. Gelişmiş ülkelerde aşırı çeşitlenmeden dolayı artık gelir çeşitlendirmesinden faydalanamayan bankaların aksine Türkiye’de bulunan bankalar hala bu stratejiden faydalanmaktadır (Gürbüz vd., 2013).

Çin’de faaliyette bulunan bankaların gelir çeşitlendirme kararlarındaki belirleyici unsurları tespit etmek amacıyla 88 yerel Çin ticari bankasının 2003-2010 dönemi panel verisi kullanılmaktadır. Regresyon analizi yapılan çalışmada üç teknik kullanılmaktadır. Bunlar; havuzlanmış en küçük kareler yöntemi, sabit etkiler modeli ve genelleştirilmiş momentler metodudur. Üç teknik tarafından oluşturulan katsayıların büyüklüğü bir dereceye kadar değişmekle birlikte, faktörlerin etkisinin temel olarak tutarlı olduğu

söylenmektedir. Bankacılık varlıklarının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranla daha yüksek oranda olması ve düşük faizler daha fazla çeşitliliğe neden olmaktadır. Elde edilen bulgular doğrultusunda gelir çeşitliliğinin banka varlıklarında artışa neden olduğu görülmektedir. Ayrıca bölgesel bankalar söz konusu olduğunda, çeşitlendirme için sermaye oranını arttırmak faiz dışı faaliyetlere yönelmeleri yavaşlatmaktadır. Ulusal bankalar ise bölgesel bankalara kıyasla ticari portföylerini genişletmekte benzer sorunlarla karşılaşmamaktadırlar (Meng vd., 2018).

Avrupa'daki finansal sistemlerin serbestleşmesi ve uyumlaştırılmasından hareketle, faiz dışı gelir faaliyetlerine kaymanın küçük Avrupa kredi kurumlarının performansını iyileştirip iyileştirmediğini araştıran çalışma 1997-2003 dönemi için 755 küçük bankanın verilerini kullanmaktadır. En küçük kareler tahmin metodunun kullanıldığı regresyon analizi sonuçlarına göre, faiz dışı gelirlerin artmasıyla banka performansı arasında ters bir ilişki bulunmamaktadır. Ayrıca çeşitlendirmenin yaralarına dair bulgular olmaması küçük Avrupa bankalarının uzmanlık ve deneyimlerinin olmadığı iş kollarına yöneldiklerini öne sürmektedir. Çalışma çeşitlendirmenin bir takım yasal düzenlemeler ve prensiplerle uygulanması gerektiğini ve çeşitlendirmenin tek başına performansı arttırmadığını söylemektedir (Mercieca vd., 2006).

Gelişmekte olan ülkelerden biri olan Filipinler'in 39 evrensel ve ticari bankası üzerine yapılan çalışmada gelir çeşitliliğinin bankaların performansı üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmaktadır. 1999-2005 döneminde faaliyet gösteren 39 bankanın verileri elde edilerek dengesiz bir panel veri seti oluşturulmaktadır. Regresyon analizi yardımıyla elde edilen bulgulara göre, faiz dışı faaliyetlere doğru kaymaların özellikle devlet ile alım satım ilişkisi içinde olan bankaların karlarını ve riske uyarlanmış karlarını arttırdıkları görülmektedir. Özellikle yabancı mülkiyetli bankaların yerli bankalara kıyasla bu tarz faaliyetlerden daha fazla fayda sağladığı görülmektedir. Ayrıca ticaret gelirlerine doğru bir kaymanın, geleneksel bankacılık faaliyetleriyle zayıf korelasyon göstermesinin bankaların pazarda meydana gelecek dalgalanmalardan daha az etkilenmesine ve çeşitlendirmenin faydalarının daha belirgin olmasına neden olacağı söylenmektedir (Meslier vd., 2014).

Nepal ticari bankaları üzerine yapılan çalışmada gelir düzeyindeki çeşitliliğin risk-getiri takası üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmaktadır. 20 Nepal bankasının 2009-2015 yılları arasındaki verileri kullanılarak yapılan çalışmada regresyon yöntemi kullanılmaktadır. Riske göre düzeltilmiş aktif karlılık ve özsermaye karlılıkları

araştırmanın bağımlı değişkenleridir. Regresyon analizi sonuçları, faiz dışı gelir, yabancı mülkiyet ve banka büyüklüğünün riske uyarlanmış getiri ile pozitif ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca özsermayenin toplam aktiflere oranının ve kredilerin toplam varlıklara oranının, riske göre düzeltilmiş aktif karlılık ve özsermaye karlılığı ile negatif bir ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma, gelir çeşitlendirmesinin ve yabancı mülkiyetin risk-getiri takasını etkileyen en önemli etkenler olduğunu söylemektedir (Nepali, 2018).

Çalışmada 2007–2014 döneminde altı ASEAN ülkesinden(Vietnam, Kamboçya, Endonezya, Malezya, Filipinler ve Tayland) 175 ticari bankanın çeşitliliğinin maliyet ve karlılık üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmaktadır. Stokastik sınır yaklaşımı kullanılarak ölçülen bu ülkeler için ortalama maliyet verimlilik puanları 0.7922 ila 0.8108 ve ortalama karlılık puanları 0.3009 ila 0.3385 arasında değişmektedir. Çalışma, çeşitlendirmenin üç boyutunu analiz etmektedir. Bunlar; varlık, fon ve gelir çeşitlendirmesidir. Regresyon sonuçları, daha fazla gelir çeşitlendirmesi ve daha çok varlık çeşitlendirilmesi yapan bankaların düşük maliyet etkinliğine sahip olduğunu göstermektedir. Daha fazla fon çeşitlendirmesi yapan bankalar daha yüksek kârlılığa sahipken, daha fazla varlık çeşitlendirmesi yapan bankaların daha yüksek kalıcı kar verimliliğine sahip olduğunu söylemektedir. Büyük ölçüde devlet mülkiyetine sahip olan ve fon çeşitlendirmesi yapan bankalar yüksek maliyet verimliliği sergilerken diğer bankalara göre daha düşük karlılık göstermektedir. Hem fon hem de varlık çeşitliliği yabancı bankaları daha az karlı kılmaktadır (Nguyen, 2018).

Piyasa gücü ve mülkiyet türünün Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Çin'deki bankaların gelir çeşitlendirmesi üzerindeki etkilerinin analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Bankalar, karlılık seviyelerini dengelemek için gelir kaynaklarını çeşitlendirmektedir. Bankanın piyasa gücü, gelir çeşitlendirme çabalarını etkileyen kritik bir faktördür. Çalışmada bankaların piyasa gücünü ölçmek için Lerner Endeksi kullanılmaktadır. 2012'den 2016'ya kadar beş ülkede 80 banka örneği kullanarak, sabit etki modeli ve genelleştirilmiş en küçük kareler modeli kullanılan çalışmada bulgular, daha yüksek bir piyasa gücüne sahip bankaların Filipinler dışında daha fazla faiz dışı gelir elde ettiğini göstermektedir. Ayrıca devlet mülkiyetinin, piyasa gücü ve gelir çeşitliliği arasındaki ilişkiyi arttırdığı kanıtlanmaktadır. Bunların yanı sıra yabancı mülkiyet, Tayland hariç piyasa gücü ve gelir çeşitliliği arasındaki ilişkiyi de arttırmaktadır (Robertho ve Wibowo, 2018).

BRICS(Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) ülkelerinde 2001-2015 döneminde faaliyette bulunan 169 bankanın dengesiz bir panel verisinin kullanıldığı çalışmada sabit etki regresyon modeli kullanılmaktadır. Değişkenlik ve banka performansı arasındaki ilişkiyi alternatif önlemler kullanarak test etmek için sabit etki modelleri ve sistemde genelleştirilmiş moment tekniklerine başvurulmaktadır. Çalışma, gelir çeşitlendirmesinin banka performansı üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca firmaya özgü özelliklerin gelir çeşitlendirmesinin etkinliği üzerindeki rolünü anlamak için varlık büyüklükleri arasında incelemeler yapılmaktadır. Sonuçlar, banka riski açısından orta ve büyük bankalarda ölçülen performans ve çeşitlilik arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ancak, küçük bankalar için bu ilişkinin olumsuz olduğu görülmektedir (Sharma ve Anand, 2018).

Çalışmanın amacı, piyasa gücü ve gelir çeşitlendirmesinin Endonezya'daki Genel Banka istikrarı üzerindeki etkisini incelemektir. Bu araştırma 2011-2014 dönemi için Endonezya Menkul Kıymetler Borsası'nda listelenen 20 bankanın veri örneğini kullanmaktadır. Kullanılan veri analizi tekniği çoklu doğrusal regresyondur. Aynı zamanda, pazar gücü ve gelir çeşitlendirmesinin banka istikrarı üzerinde önemli bir etkisi olduğu ve kısmen de pazar gücünün banka istikrarı üzerinde olumlu ve önemli bir etkisi olduğu sonucuna varılmaktadır. Gelir çeşitlendirmesinin banka istikrarı üzerinde anlamlı ve anlamlı olmayan bir etkisi görülmektedir (Syahyunan vd., 2017).

Ürün çeşitlendirmesinin bankaların karlılığına etkisini inlemeyi amaçlayan çalışmada Entropi ve Herfindahl endeksleri ile ölçümler yapılmaktadır. Bu ölçümler yardımı ve bazı banka verileri kullanılarak panel veri regresyon analizi uygulanmaktadır. Türkiye’de 2007-2012 yılları arasında faaliyette bulunan 41 bankanın çeyreklik verileri kullanılarak yapılan araştırmada karlılığı en fazla etkileyen iki faktör şube başına toplam aktif ve sermaye yeterliliğidir. Şube başına toplam aktif için negatif etki söz konusu iken sermaye yeterliliği için pozitif etki görülmektedir. Aktif kalitesi ile performans arasında anlamlı sonuçlara rastlanmamaktadır. Herfindahl endeksi ile yapılan çeşitlendirme ölçümleri aktif karlılığı ve riske göre düzeltilmiş aktif karlılığı negatif yönde etkilerken, özsermaye karlılığı ve riske göre düzeltilmiş özsermaye karlılığı için bir anlam ifade etmemektedir. Entropi ile ölçülen çeşitlendirme endeksi sonuçları için ise tam ters bir etki söz konusudur. Entropi endeksi ile ölçülen çeşitlendirme değerleri aktif karlılığı ve riske göre düzeltilmiş aktif karlılığı pozitif yönde etkilerken, özsermaye karlılığı ve riske göre

düzeltilmiş özsermaye karlılığı için bir anlam ifade etmemektedir. İki endeks için de diğer bankacılık verileri benzer özellikler göstermektedir (Turgut, 2013).

1997-2012 döneminde 62 Çin ticari bankası panel verilerini kullanan bu makale, gelir çeşitlendirmesinin banka riski üzerindeki etkisini incelemektedir. Portföy teorisine göre, faiz dışı gelirlerin katkısını daha fazla araştırmak için bankaların genel riski ayrıştırılmaktadır. Panel veri regresyon modelinin kullanıldığı çalışmada ampirik sonuçlar, gelir çeşitliliği ile banka riski arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir. Yani gelir çeşitlendirmesi Çin ticari bankalarının riskini azaltmamaktadır. Bunun temel nedeni, faiz dışı gelir elde etmek için yapılan işlerin ek risk getirmesi ve faiz geliriyle faiz dışı gelir arasındaki korelasyonun artması ve bu da iş portföyünün çeşitlendirme etkisini zayıflatmasıdır. Genel riskin azaltılması, temel olarak faiz geliri iş riskindeki düşüşe bağlıdır. Faiz dışı gelir oranı artarken, oynaklığı da artmakta ve dolayısıyla toplam riske olan katkısının arttığı söylenmektedir (Zhou, 2014).

5. AMPİRİK ANALİZ

5.1. Yöntem

Çalışmada, literatür de göz önünde bulundurularak ve birden fazla değişken olduğu için çoklu doğrusal regresyon yöntemi kullanılmıştır. “İki veya daha fazla değişkenin olduğu regresyon analizlerinde en küçük kareler metodunu kullanmak oldukça yaygındır. Bu metotla artıkların karelerinin toplamını minimize eden ve sıfıra en yakın değer tahmin edilmektedir (Thomas, 1997, s. 124)”.

“Bu model diğer değişkenleri sabit tutarken bir bağımsız değişkenin, bağımlı değişken üzerindeki etkisinin tahmin edilmesine izin verir (Stock ve Watson, 2015, s. 235)”.

En küçük kareler yönteminin ardında bazı varsayımlar vardır. Bu varsayımlar ideal regresyon modeli için dikkate alınmalıdır. Çoğu veri seti bu koşulların hepsini birden sağlamasa da bir kıyas noktası oluşturma açısından önemlidir.

Varsayımlar;

- a) Doğrusal regresyon modeli: Regresyon modelindeki katsayıların doğrusal olması gerektiğini ifade eder. Bağımlı ve bağımsız değişkenlerin doğrusal olması gerekmemektedir. Bu varsayım sadece katsayılarla ilgilidir.
- b) Bağımsız değişkenlerin değerleri yinelenen örneklemelerde değişmez: Bağımsız değişkenler rassal değişken değildirler. Farklı örneklemelerde X değerleri aynı olabilir bu durumda Y değerleri farklılaşır.
- c) Hata terimlerinin ortalaması sıfırdır: Bazı hata terimleri pozitif olurken bazıları negatiftir. Pozitif ve negatif değerlerin bazıları birbirini götürür. Bu varsayım sapmaların ortalamasının sıfır olacağını söyler.
- d) Sabit varyans: Hata terimlerinin varyansının sabit olması gerektiğini söyler. Her X değeri için hata teriminin varyansı aynı olmalıdır. Farklılık gösterenlere değişen varyans denir ve ekonometrik sorunlar oluşturabilir.
- e) Hata terimleri arasında otokorelasyon yoktur: Bu varsayım değişkenlerin hata terimlerinin ilişkisiz olduğunu söyler. Değişkenler arasında ilişki varsa otokorelasyon sorunu oluşur.
- f) Kovaryans sıfırdır: Hata terimleri ile açıklayıcı değişkenler arasında ilişki olmamalıdır. Eğer kovaryans varsa değişkenin ve hata terimlerinin, bağımlı değişken üzerindeki tekil etkilerini bulmak olanaksızlaşır.
- g) Gözlem sayısı tahmin edilecek anakütle katsayısından fazla olmalıdır: Açıklayıcı değişkenlerin sayısı gözlem sayısından küçük olmalıdır.
- h) X'lerdeki değişkenlik: Bir örneklemdeki değişkenlerin değerleri aynı olmamalıdır.
- i) Model teorik olarak doğru kurulmalıdır: Model doğru kurulmaz ise elde edilen tahminler doğruyu yansıtmaz. İhmal edilen değişkenler olur.
- j) Açıklayıcı değişkenler arasında doğrusal ilişki yoktur: Bu varsayım sağlanmaz ise çoklu doğrusal bağıntı sorunu ortaya çıkar. Çok sayıda değişkenin olduğu modellerde değişkenler arasında doğrusal ilişki olmamalıdır.

5.2. Verilerin Elde Edilmesi

Çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren 26 özel sermayeli mevduat bankasının 2016 ve 2017 yılına ait verileri kullanılmıştır. Bu bankalardan Bank of China Turkey 2017 yılında faaliyete başladığı için, Adabank ve Birleşik Fon Bankası TMSF’ye devredilen bankalar arasında yer aldığı için analizden çıkarılmıştır. Bu bankaların yanı sıra Citibank, Deutsche Bank ve MUFG Bank Turkey’in faiz dışı gelirlerinde zarar ettiği görülmüştür. Gelir çeşitlendirme endeksleri hesaplandığında anlamsız sonuçlar doğurduğu tespit edildiği için bu 3 banka da çalışmadan çıkartılmıştır. Bankaların verilerine, Türkiye Bankalar Birliği (TBB)’nin yayınlarından ve bankaların yıllık finansal ve faaliyet raporlarında ulaşılmıştır.

5.3. Analizde Kullanılan Değişkenler

Analizde kullanılan bağımlı değişkenler bankaların finansal performanslarını göstermekte büyük öneme sahip ROA ve ROE’dir. Bağımsız değişken olarak HHI, kontrol değişkenleri olarak LOGVAR, ÖT ve TAKİP değişkenleri seçilmiştir.

ROA: Bu oran net karın toplam aktiflere bölünmesiyle hesaplanır. ROA, bir yöneticiye, yatırımcıya veya analiste şirket yönetiminin varlıklarını kazanç elde etmek için ne kadar verimli kullandığı konusunda bir fikir verir. Yüzdesel olarak gösterilir.

$$ROA = \frac{Net\ Kar}{Toplam\ Atkifler}$$

ROE: Net karın özsermayeye bölünmesiyle hesaplanan bu oran da ROA gibi bir performans ölçütüdür. Varlıklardan borçların çıkarılması sonucu elde edilen özsermaye bir bakıma net varlıkları ifade eder bu durumda ROE için net varlık karlılığı da denilebilir.

$$ROE = \frac{Net\ Kar}{Özsermaye}$$

HHI: O.C. Herfindahl ve A.O. Hirschman tarafından geliştirilen bu endeks ilk olarak 1945 yılında Hirschman'ın "Ulusal Güç ve Dış Ticaretin Yapısı" isimli kitabında kullanılmıştır (İldırar ve Kırıl, 2018). Çeşitlendirme ve yoğunlaşmayı ölçmek için kullanılan Herfindahl Hirschman Endeksi genellikle birleşme ve satın alma işlemlerinden önce ve sonra pazar rekabetçiliğini belirlemek için kullanılan piyasa yoğunluğunun yaygın bir ölçüsüdür. Aynı sektörde faaliyet gösteren firmaların pazar payları belli ise sektördeki rekabet düzeyini ölçmek için firmaların pazardaki paylarının karesi alınarak endeks değeri bulunur.

Örnek;

X sektöründe faaliyette bulunan A, B ve C firmalarının pazar payları;

A Şirketinin Pazar Payı %50

B Şirketinin Pazar Payı %30

C Şirketinin Pazar Payı %20 ise

$HHI = 50^2 + 30^2 + 20^2$ şeklinde hesaplanır ve sonuç,

$HHI = 3800$ olarak bulunur.

Bu durumda aşağıdaki aralıklara bakarak X sektöründe orta düzeyde yoğunlaşma olduğu söylenir.

Çeşitlendirmenin olmadığı yani yoğunlaşmanın yüzde yüz olduğu durumlarda HHI değeri 10000 olmaktadır. Bir sektörde çeşitlendirme veya yoğunlaşma olduğunu söyleyebilmek için HHI değerinin hangi aralıkta olduğuna bakılır. Bu aralıklar şu şekildedir,

- $HHI < 100$ ise rekabet düzeyi çok yüksektir.
- $100 < HHI < 1000$ ise piyasa pek yoğunlaşma yoktur.
- $1000 < HHI < 1800$ ise piyasa orta derecede yoğunlaşmıştır.
- $1800 < HHI < 10000$ ise piyasada yüksek düzeyde yoğunlaşma mevcuttur.
- $HHI = 10000$ ise piyasa tekeli piyasadır.

Bunun yanı sıra farklı türlerdeki çeşitlendirme ve yoğunlaşmanın ölçülmesi içinde sıklıkla kullanılır. (Gönenç ve Kılıçhan, 2004), (Meng vd., 2018), (Gülbüz vd., 2013), (Sharma ve Anand, 2018), (Hayden vd., 2006)'de çalışmalarında çeşitlendirme endeksi

olarak Herfindahl Hirschman Endeksi'ni kullanmışlardır. Çalışmada, bankaların gelir çeşitlendirmesini ölçmek için kullanılan formül aşağıdaki gibidir.

$$HHI = \left(\frac{Net\ Faiz\ Geliri}{Toplam\ Faaliyet\ Geliri} \right)^2 + \left(\frac{Net\ Faiz\ Dışı\ Gelir}{Toplam\ Faaliyet\ Geliri} \right)^2$$

Her yıl ve her bir banka için ayrı ayrı uygulanan bu formül sonucunda, endeks 0 ve 1 arasında bir değer almaktadır. Elde edilen değer 1'e yaklaştıkça yoğunlaşma, 0'a yaklaştıkça çeşitlendirme artmaktadır.

LOGVAR: Toplam varlıkların doğal logaritması alınarak hesaplanır ve firma büyüklüğünü belirlemek için kullanılan değişkenlerden biridir.

$$LOGVAR = \log_e(\text{toplam varlıklar})$$

ÖT: Özsermayenin toplam varlıklara oranını ifade eder. Varlıkların ne kadarlık kısmının özsermaye ile finanse edildiğinin göstergesidir. Bu oranın yüzde otuzdan düşük olduğu durumlar için şirketin yüksek borçlanmaya sahip olduğu ve risk altında olduğu söylenebilir.

$$\text{ÖT} = \frac{\text{Özsermaye}}{\text{Toplam Aktifler}}$$

TAKİP: Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı olan TAKİP kriz dönemlerinin ve genel ekonomik durumun öncü ve önemli göstergelerinden biridir. Bankaların aktif kalitelerini yükseltmeleri için takipteki kredi oranını düşürmesi ve ayrılan karşılıkları azaltması gerekmektedir.

$$TAKİP = \frac{\text{Takipteki Krediler}}{\text{Toplam Krediler}}$$

Tablo 5.1. 2016 ve 2017 yılları bankalara ait oranlar

Bankalar	Yıl	ROA	ROE	HHI	LOGVAR	ÖT	TAKİP
Akbank	2016	0.0177	0.1489	0.5467	19.4243	0.1187	0.0264
	2017	0.0191	0.1494	0.6215	19.5714	0.1279	0.0238
Alternatifbank	2016	0.0005	0.0072	0.5083	16.6167	0.0744	0.0523
	2017	0.0034	0.0408	0.7827	16.7774	0.0837	0.0459
Anadolubank	2016	0.0141	0.1154	0.6044	16.3376	0.1221	0.0306
	2017	0.0103	0.0880	0.6214	16.5310	0.1174	0.0291
Arap Türk Bankası	2016	0.0127	0.0961	0.6220	15.3930	0.1323	0.0147
	2017	0.0159	0.1022	0.6009	15.4376	0.1551	0.0167
Burgan Bank	2016	0.0052	0.0656	0.7723	16.4345	0.0796	0.0216
	2017	0.0065	0.0726	0.7809	16.6373	0.0900	0.0261
Denizbank	2016	0.0137	0.1334	0.6397	18.4518	0.1024	0.0533
	2017	0.0155	0.1467	0.6912	18.6117	0.1058	0.0476
Fibabanka	2016	0.0075	0.0891	0.6669	16.5495	0.0838	0.0186
	2017	0.0083	0.1140	0.7149	16.8170	0.0728	0.0323
HSCB Bank	2016	-0.0146	-0.1566	0.5136	17.0088	0.0934	0.1011
	2017	0.0125	0.1204	0.8267	17.0194	0.1042	0.0567
ICBC Turkey Bank	2016	0.0017	0.0230	0.7797	15.9218	0.0723	0.0227
	2017	0.0033	0.0388	0.9489	16.3718	0.0849	0.0126
ING Bank	2016	0.0115	0.1130	0.7223	17.7213	0.1018	0.0399
	2017	0.0160	0.1463	0.7280	17.7836	0.1091	0.0438
Odea Bank	2016	0.0052	0.0582	0.6692	17.4604	0.0900	0.0260
	2017	0.0097	0.0853	0.8371	17.3152	0.1135	0.0475
QNB Finansbank	2016	0.0119	0.1188	0.6852	18.4356	0.0998	0.0611
	2017	0.0127	0.1319	0.8269	18.6507	0.0966	0.0524
Rabobank	2016	0.0341	0.0529	0.8622	13.9948	0.6449	0.0000
	2017	0.0456	0.0774	0.8790	14.1649	0.5898	0.0000
Şekerbank	2016	0.0053	0.0494	0.5781	16.9860	0.1063	0.0613
	2017	0.0037	0.0424	0.6607	17.2606	0.0865	0.0492
Turkish Bank	2016	0.0035	0.0268	0.7071	14.2268	0.1292	0.0156
	2017	0.0030	0.0235	0.9770	14.2654	0.1273	0.0354
Turkland Bank	2016	0.0024	0.0182	0.5899	15.5657	0.1314	0.0661
	2017	-0.0083	-0.0563	0.5245	15.3997	0.1471	0.1202
Türkiye Ekonomi Bankası	2016	0.0118	0.1208	0.6179	18.1941	0.0978	0.0314
	2017	0.0125	0.1185	0.7689	18.2670	0.1052	0.0308
Türkiye Garanti Bankası	2016	0.0178	0.1427	0.6234	19.4650	0.1251	0.0283
	2017	0.0195	0.1535	0.7314	19.6001	0.1271	0.0258
Türkiye İş Bankası	2016	0.0151	0.1307	0.6053	19.5573	0.1154	0.0242
	2017	0.0146	0.1232	0.6761	19.7081	0.1189	0.0225
Yapı ve Kredi Bankası	2016	0.0116	0.1123	0.5711	19.3482	0.1033	0.0504
	2017	0.0121	0.1201	0.6029	19.5120	0.1011	0.0463

Bazı istatistikler ve değişkenlerin tanımları aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

Tablo 5.2. 2016 yılı özel istatistikleri ve değişkenlerin tanımı

Değişkenler	Tanım	Ortalama	Standart Sapma	En Yüksek	En Düşük
ROA	Net Karın toplam aktiflere oranı	0.0081	0.0078	0.0180	-0.0150
ROE	Net karın toplam öz kaynaklara oranı	0.0743	0.0721	0.1490	-0.1570
HHI	Net faiz gelirlerinin ve faiz dışı gelirlerin, net faaliyet geliri üzerindeki payının karelerinin toplamı	0.6327	0.0773	0.7800	0.5080
LOGVAR	Aktiflerin logaritması	17.3210	1.5451	19.5570	14.2270
ÖT	Özkaynakların toplam varlıklara oranı	0.1041	0.0190	0.1320	0.0720
TAKİP	Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı	0.0392	0.0222	0.1010	0.0150

Tablo 5.3. 2017 yılı özel istatistikleri ve değişkenlerin tanımı

Değişkenler	Tanım	Ortalama	Standart Sapma	En Yüksek	En Düşük
ROA	Net Karın toplam aktiflere oranı	0.0119	0.0105	0.0460	-0.0080
ROE	Net karın toplam öz kaynaklara oranı	0.0919	0.0531	0.1530	-0.0560
HHI	Net faiz gelirlerinin ve faiz dışı gelirlerin, net faaliyet geliri üzerindeki payının karelerinin toplamı	0.7402	0.1201	0.9770	0.5250
LOGVAR	Aktiflerin logaritması	17.2851	1.6928	19.7080	14.1650
ÖT	Özkaynakların toplam varlıklara oranı	0.1333	0.1095	0.5900	0.0730
TAKİP	Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı	0.0383	0.0243	0.1200	0.0000

Açıklayıcı tablolara bakıldığında HHI değişkeninin 2016 yılında ortalama 0.6327, 2017 yılında ortalama 0.7402 olduğu görülmektedir. Bu veri özel sermayeli Türk mevduat bankalarının 2016-2017 yıllarında gelir elde etmek için faiz gelirlerine ağırlık verdiğini ve yoğunlaşma olduğunu göstermektedir.

Bankaların aktif karlılıkları yapıları gereği düşük olmasına rağmen özsermaye karlılıkları da 2016 yılında ortalama %7,43, 2017 yılında ortalama %9,19 civarındadır. Bu rakamlar ise özsermayeden beklenen getiriler için oldukça düşüktür.

ÖT değişkeni incelendiğinde 2016 yılında ortalama 0.1041, 2017 yılında ortalama 0.1333 gibi değerler aldığı görülür. Bu değerler varlıkların büyük kısmının borçla

karşılandığını ve özel sermayeli Türk mevduat bankalarının riskinin yüksek olduğunu belirtmektedir.

Kredilerin takibe dönüşüm oranları son yıllarda Türk bankalarında %3'e yakın değerler almıştır. Çalışmada kullanılan TAKİP değişkeninde de görüldüğü üzere özel sermayeli Türk mevduat bankalarının verdiği krediler 2016 yılında ortalama %3,92 ve 2017 yılında ortalama %3,83 olarak gerçekleşmiştir. Son yıllarla kıyaslandığında ortalamanın biraz yukarısında olan takipteki kredilerin toplam kredilere oranının riski biraz daha arttırmasına rağmen büyük etkilere neden olmadığı söylenebilir.

5.4. Ampirik Bulgular

Tüm bu bilgiler doğrultusunda 2016 ve 2017 yılları için 2'şer tane olmak üzere toplamda 4 model oluşturulmuştur. Bu modeller ve değişkenler aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

Tablo 5.4. Regresyon analizi için oluşturulan modeller

Modeller	Yıl	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Kontrol Değişkenleri
Model 1	2016	ROA	HHI	LOGVAR, ÖT, TAKİP
Model 2	2016	ROE	HHI	LOGVAR, ÖT, TAKİP
Model 3	2017	ROA	HHI	LOGVAR, ÖT, TAKİP
Model 4	2017	ROE	HHI	LOGVAR, ÖT, TAKİP

Oluşturulan modeller ile analiz gerçekleştirilip aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 5.5. 2016 yılı ROA için regresyon analizi sonucu

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	P-Değeri
HHI	-0.003858	0.015650	0.8086
LOGVAR	0.003087	0.000692	0.0005
ÖT	0.054850	0.009945	0.0001
TAKİP	-0.216407	0.053975	0.0011
SABİT	-0.040204	0.018555	0.0468
R-Kare	0.838927		
Düzeltilmiş R-Kare	0.795974		
F-istatistik	19.53136		
Gözlemler	20		

H₀: Bağımsız değişken ROA için anlamlıdır.

H₁: Bağımsız değişken ROA için anlamlıdır değildir.

2016 yılı ROA için oluşturulan regresyon sonuçlarına bakıldığında çeşitlendirme endeksi olan HHI'nin p-değeri 0.05'den büyüktür. Bu durumda H₀ hipotezi reddedilir H₁ kabul edilir. Yani gelir çeşitlendirmesi ile bankaların aktif karlılıkları arasında 2016 yılı için anlamlı sonuçlar mevcut değildir. LOGVAR ve ÖT değişkenlerinin p-değerlerine bakıldığında anlamlı bir ilişki vardır ve katsayılar da göz önünde bulundurularak bu ilişkinin pozitif yönde olduğu söylenir. TAKİP değişkeninde ise p-değeri 0.05'den küçük olduğu için H₀ kabul edilir. Katsayısı da dikkate alınarak negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülür.

Tablo 5.6. 2016 yılı ROE için regresyon analizi sonucu

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	P-Değeri
HHI	0.030423	0.149607	0.8414
LOGVAR	0.028460	0.006659	0.0006
TAKİP	-1.999156	0.535366	0.0018
SABİT	-0.360095	0.184371	0.0685
R-Kare	0.682113		
Düzeltilmiş R-Kare	0.622510		
F-istatistik	11.44414		
Gözlemler	20		

H₀: Bağımsız değişken ROE için anlamlıdır.

H₁: Bağımsız değişken ROE için anlamlıdır değildir.

2016 yılı ROE için yaptığımız analizde özsermaye karlılığına olan etkiyi incelediğimiz için ÖT değişkeni analizden çıkarılmıştır. HHI değişkeninin p-değeri 0.05’den büyüktür ve anlamsızdır. LOGVAR ve TAKİP değişkenleri anlamlı olmasına rağmen ROE için, sırasıyla pozitif ve negatif etki gösterir.

Tablo 5.7. 2017 yılı ROA için regresyon analizi sonucu

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	P-Değeri
HHI	0.000827	0.008585	0.9246
LOGVAR	0.002787	0.000641	0.0006
ÖT	0.082529	0.009767	0.0000
TAKİP	-0.139911	0.043058	0.0054
SABİT	-0.042527	0.016147	0.0188
R-Kare	0.894458		
Düzeltilmiş R-Kare	0.866314		
F-istatistik	31.78103		
Gözlemler	20		

H₀: Bağımsız değişken ROA için anlamlıdır.

H₁: Bağımsız değişken ROA için anlamlıdır değildir.

2017 yılı ROA için oluşturduğumuz modelin sonuçlarına bakıldığında diğer analizlerde olduğu gibi bunda da HHI’nin p-değeri 0.05’den büyüktür ve ROA için anlam ifade etmemektedir. LOGVAR ve ÖT değişkenlerinin p-değeri 0.05’den küçük ve katsayıları pozitiftir. Bu durumda bu iki değişken 2017 yılı ROA bağımlı değişkeni için anlamlı ve pozitif etkiye sahiptir. TAKİP değişkeninin değerlerine bakıldığında anlamlı ve negatif etki görülür.

Tablo 5.8. 2017 yılı ROE için regresyon analizi sonucu

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	P-Değeri
HHI	-0.004098	0.073189	0.9560
LOGVAR	0.021380	0.004807	0.0004
TAKİP	-0.987681	0.340509	0.0104
SABİT	-0.236896	0.119786	0.0655
R-Kare	0.676787		
Düzeltilmiş R-Kare	0.616185		
F-istatistik	11.16768		
Gözlemler	20		

H₀: Bağımsız değişken ROE için anlamlıdır.

H₁: Bağımsız değişken ROE için anlamlıdır değildir.

2017 yılı ROE için oluşturduğumuz modelde yine 2016 yılı ROE’de olduğu gibi ÖT değişkeni analize dahil edilmemiştir. HHI değişkeninin p-değeri incelendiğinde anlamsız olduğu tespit edilmiştir. LOGVAR ve TAKİP değişkenlerinde ise 2016 yılındaki gibi anlamlı ve sırasıyla pozitif ve negatif etki görülür.

Çalışmadaki analizi genel olarak değerlendirmek gerekirse R-kare, düzeltilmiş R-kare ve F-istatistiği gibi değerler incelenmelidir. Kullanılan kontrol değişkenleri ve bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkeni hangi ölçüde açıkladığını anlamak için R-kare değerine bakarız. Yapılan analizde 4 modelde de R-kare değerleri oldukça yüksektir. Bağımlı değişkenin en düşük %67, en yüksek %89 oranında açıklandığı görülür.

Düzeltilmiş R-kare’nin, R-kare’den farkı gereksiz eklenen bağımsız değişkenleri hesaplamaya dahil etmemesidir. Yani R-kare değerine bakarak bağımlı değişkenin açıklanma ölçüsünü belirlerken düzeltilmiş R-kare değerini de göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Düzeltilmiş R-kare değeri bağımlı değişkenin açıklanma ölçüsünü daha gerçekçi bir şekilde yansıtır. Yapılan analizde düzeltilmiş R-kare değerlerine bakıldığında bağımlı değişkenin en düşük %61 oranında, en yüksek ise %86 oranında açıklandığı görülür.

F-istatistik değeri ise regresyon modelinin bağımlı değişkeni ne kadar iyi açıkladığını gösteren bir istatistiksel değeridir. Genel olarak R-kare ve F-istatistiği değeri ne kadar artarsa bağımlı değişkenin ve modelin açıklayıcı özelliği de o derece artmaktadır. Regresyon sonuçları incelendiğinde F-istatistik değerleri 11 ila 31 arasında

değerler almıştır. Tüm bu bilgiler doğrultusunda bağımlı değişkenin ve modelin oldukça iyi bir şekilde açıklandığı söylenebilir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ekonomik ve finansal sistem içinde kar amacı güden tüm kuruluşlar bir rekabet içerisinde dirler. Bankalar da bu yoğun rekabet piyasasında üstlenmiş oldukları sorumluluk ile finansal yapının ve ekonominin en önemli unsurlarından biridir. Bu yüzden bankaların performansı da finansal istikrar ve ekonomik büyüme için oldukça önemlidir. Değişken ekonomik şartlar ve zorlu rekabet altında bankalar alışıla gelmiş hizmetlerinin dışında yeni ürün ve hizmet arayışlarına girışerek gelir yelpazesini genişletmek istemektedirler.

Farklı gelir yolları arayışındaki bankalar faiz gelirlerinin dışına çıkarak birçok işlem yapmakta yeni ürün ve hizmetleri müşterilerine sunmaktadırlar. Bu faaliyetlerin sonucunda çeşitli yollardan kazanç elde etmektedirler. Bunun sonucunda gelir çeşitliliği artmakta ve risklerini azaltarak daha fazla kazanç sağlamaktadırlar.

Bu noktada gelir çeşitlendirme stratejisi, bankaların performansını arttırmak için çeşitlendirme arttırılmalı mı yoksa bir yöne odaklanmalı mı? Sorusunu ortaya çıkartıyor.

Bu çalışmada gelir çeşitlendirmesinin Türkiye’de faaliyette bulunan özel sermayeli mevduat bankalarının gelir çeşitliliğini ve bu çeşitlendirmenin karlılığa olan etkileri regresyon analizi yardımı ile incelenmiştir.

Elde edilen analiz sonuçlarına göre, hesapladığımız HHI değerleri yani çeşitlendirmenin yoğunluğunu gösteren değerler ile bankaların aktif karlılık oranı ve özkaynak karlılık oranları arasına anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Öte yandan aktiflerin logaritması ve özkaynakların toplam varlıklara oranının, 2016 ve 2017 yıllarında aktif karlılık oranına anlamlı ve pozitif etkileri olduğunu takipteki kredilerin ise anlamlı fakat negatif yönlü etkileri olduğunu tespit ettik. Özkaynak karlılık oranıyla yapılan analizde özkaynakların toplam varlıklara oranı olarak kullandığımız ÖT değişkenini anlamsız sonuçlar doğuracağı için analize dahil etmedik ve yapılan analizde HHI değerlerinin özkaynak karlılık oranına anlamlı bir etkisine rastlamadık. Fakat aktiflerin

logaritmasının anlamlı ve pozitif etkileri görülürken takipteki kredilerin toplam kredilere oranının özkaynak karlılık oranını olumsuz etkilediğini gözlemledik.

Analiz sonucunda ulaştığımız bulgular ile literatür sonuçlarını karşılaştırdığımızda Syahyunan vd. (2017) ile paralel sonuçlar elde edilirken diğer çalışmalarla farklı sonuçlara ulaştığımız görülmektedir.



KAYNAKÇA

- Abuzayed, B., Al-Fayoumi, N. ve Molyneux, P. (2018). Diversification and bank stability in the GCC. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 1–27. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2018.04.005>
- Acharya, V. V., Hasan, I. ve Saunders, A. (2006). Should banks be diversified? Evidence from individual bank loan portfolios. *The Journal of Business*, 79(3), 1355–1412.
- Aivazian, V. A., Rahaman, M. M. ve Zhou, S. (2019). Does corporate diversification provide insurance against economic disruptions? *Journal of Business Research*, 100, 218–233. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.03.044>
- Alhassan, A. L. (2015). Income diversification and bank efficiency in an emerging market. *Managerial Finance*, 41(12), 1318–1335. <https://doi.org/10.1108/MF-12-2014-0304>
- Amediku, J. (2012). *The impact of income diversification on bank performance: A case study of Zenith Bank, Cal Bank and Unibank*.
- Antoun, R., Coşkun, A. ve Georgievski, B. (2018). Determinants of financial performance of banks in central and Eastern Europe. *Business and Economic Horizons*, 14(3), 513–529. <https://doi.org/10.15208/beh.2018.37>
- Atik, M. (2013). *Bankacılık sektöründe faiz dışı gelirlerin banka geliri ve riski üzerindeki etkisinin ölçülmesi: ABD ve Türkiye’deki lider bankalar üzerine bir uygulama*.
- Aygün, M., Taşdemir, A. ve Çavdar, E. (2010). Banka performansı üzerinde yönetim kurulu büyüklüğünün etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(3), 67–78.
- Berger, A. N., Hasan, I. ve Zhou, M. (2010). The effects of focus versus diversification on bank performance: Evidence from Chinese banks. *Journal of Banking and Finance*, 34(7), 1417–1435. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2010.01.010>
- Çelik, M. (2018). Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankalarının performans analizi: Büyüklük ve sahiplik yapısı ayrımıyla bir karşılaştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 146–168. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.388083>
- Chen, N., Liang, H. ve Yu, M. (2018). Asset diversification and bank performance:

- Evidence from three Asian countries with a dual banking system. *Pacific-Basin Finance Journal*, 52, 40–53. <https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2018.02.007>
- Chiorazzo, V., Milani, C. ve Salvini, F. (2008). Income diversification and bank performance: Evidence from Italian banks. *Journal of Financial Services Research*, 33, 181–203. <https://doi.org/10.1007/s10693-008-0029-4>
- Dilmaç, M., Gülcü, A. ve Sumer, S. (2018). Karlılık ve çeşitlendirmenin bankaların büyümesi üzerindeki etkinliğinin veri zarflama analizi ile değerlendirilmesi. *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 149–163. <https://doi.org/10.30784/epfad.439724>
- Doan, A.-T., Lin, K.-L. ve Doong, S.-C. (2018). What drives bank efficiency? The interaction of bank income diversification and ownership. *International Review of Economics and Finance*, 55(July 2017), 203–219. <https://doi.org/10.1016/j.iref.2017.07.019>
- Elsas, R., Hackethal, A. ve Holzhäuser, M. (2010). The anatomy of bank diversification. *Journal of Banking and Finance*, 34(6), 1274–1287. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2009.11.024>
- Ferreira, J. H. L., Zanini, F. A. M. ve Alves, T. W. (2019). Bank revenue diversification: its impact on risk and return in Brazilian banks. *Revista Contabilidade & Finanças*, 30(79), 91–106. <https://doi.org/10.1590/1808-057x201805810>
- Gambacorta, L., Scatigna, M. ve Yang, J. (2014). Diversification and bank profitability: a nonlinear approach. *Applied Economics Letters*, 21(6), 438–441. <https://doi.org/10.1080/13504851.2013.866196>
- Glaser, M. ve Müller, S. (2010). Is the diversification discount caused by the book value bias of debt? *Journal of Banking and Finance*, 34(10), 2307–2317. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2010.02.017>
- Gönenç, H. ve Kılıçhan, B. (2004). Kredi portföyü çeşitlendirmesinin banka performansı üzerindeki etkileri. *Bankacılar Dergisi*, (49), 53-67.
- Gürbüz, A. O., Yanık, S. ve Aytürk, Y. (2013). Income diversification and bank performance: Evidence from Turkish banking sector. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 7(1), 9–30.
- Handa, R. (2019). Does gender diversity of boards affect performance? Evidence from Indian banking sector. *The IUP Journal of Bank Management*, 18(2), 41–56.

- Ildırar, M. ve Kırıl, E. (2018). Piyasa yapısı ve yoğunlaşma: Türk otomotiv sektörü üzerine bir analiz. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 93-117.
- Kaya, Y. (2001). Türk bankacılık sisteminde net faiz marjının modellenmesi. *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu*, 4.
- Kimball, R. C. (1997). Specialization, risk, and capital in banking. *New England Economic Review*, 51-74.
- Meng, X., Cavoli, T. ve Deng, X. (2018). Determinants of income diversification: evidence from Chinese banks. *Applied Economics*, 50(17), 1934-1951. <https://doi.org/10.1080/00036846.2017.1383594>
- Mercieca, S., Schaeck, K. ve Wolfe, S. (2006). Small European banks: Benefits from diversification ? *Journal of Banking and Finance*, 44(0), 0-30.
- Meslier, C., Tacneng, R. ve Tarazi, A. (2014). Is bank income diversification beneficial? Evidence from an emerging economy. *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money*, 31, 97-126. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2014.03.007>
- Nepali, S. R. (2018). Income diversification and bank risk-return trade-off in the Napalese commercial bank. *Asian Economic and Financial Review*, 8(2), 279-293. <https://doi.org/10.18488/journal.aefr.2018.82.279.293>
- Nguyen, T. L. A. (2018). Diversification and bank efficiency in six ASEAN countries. *Global Finance Journal*, 37, 57-78. <https://doi.org/10.1016/j.gfj.2018.04.004>
- Parasız, İ. (2003). *Para politikası: Türkiye uygulamaları*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2009). *Para banka ve finansal piyasalar*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Robertho, V. ve Wibowo, B. (2018). Market power, types of ownership and bank income diversification: cases of Asian countries. *Jurnal Dinamika Manajemen*, 9(1), 12-22. <https://doi.org/10.15294/jdm.v9i1.14648>
- Sahyouni, A. ve Wang, M. (2019). Liquidity creation and bank performance: Evidence from MENA. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 11(1), 27-45. <https://doi.org/10.1108/IJIF-01-2018-0009>
- Setyowati, T. ve Jamilah. (2019). The value-added analysis of intellectual capital for banking financial performance. *Jurnal Ekonomi Dan Bisnis*, 3(1), 17-24.

<https://doi.org/10.22236/agregat>

- Sharma, S. ve Anand, A. (2018). Income diversification and bank performance: evidence from BRICS nations. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 67(9), 1625–1639.
- Stock, J.H. ve Watson, M.W. (2015). *Introduction to econometrics*. England: Pearson Education Limited.
- Syahyunan, Muda, I., Siregar, H. S., Sadalia, I. ve Chandra, G. (2017). The effect of Lerner Index and income diversification on the general bank stability in Indonesia. *Banks and Bank Systems*, 12(4), 56–64. [https://doi.org/10.21511/bbs.12\(4\).2017.05](https://doi.org/10.21511/bbs.12(4).2017.05)
- Taşkın, F. D. (2011). Türkiye’de ticari bankaların performansını etkileyen faktörler. *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 289–298.
- Thomas, R.L. (1997). *Modern econometrics: an introduction*. London: FT Prentice Hall.
- Turgut, B. (2013). *Türk bankacılık sektöründe ürün çeşitlendirmesinin karlılığa olan etkisi*.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2017). Bankalarımız 2016. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2018). Bankalarımız 2017. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Ural, M., Demireli, E. ve Güler Özçalık, S. (2018). Kamu bankalarında performans analizi: Entropi ve Waspas yöntemleri ile bir uygulama. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 129–141.
- Uzun, U. ve Berberoğlu, M. (2018). İnternet bankacılığı hizmetlerinin banka performansı üzerine etkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (20), 51–62. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.310276>
- Yetiz, F. (2016). Bankacılığın doğuşu ve Türk bankacılık sistemi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 107–117.
- Yıldırım, M. (2008). *Banka muhasebesi*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Zhou, K. (2014). The effect of income diversification on bank risk : Evidence from China. *Emerging Markets Finance and Trade*, 50, 201–213. <https://doi.org/10.2753/REE1540-496X5003S312>
- http-1:** <https://www.tbb.org.tr/tr> (Erişim tarihi:20.02.2019)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Gürkan PEKER
Doğum Yeri ve Yılı : Bursa/1990
E-Posta : gurkanpeker@gmail.com

Eğitim

- 2011, Uludağ Üniversitesi, TBMYO, Gıda Teknolojisi
- 2016, Anadolu Üniversitesi AÖF, Kamu Yönetimi